

Rapport

SCHAALGROOTTE EN SCHAALVERGROTING IN DE VLAAMSE LAND- EN TUINBOUW

2014

Anne Vuylsteke, Dirk Bergen & Els Demuyne

Afdeling Monitoring en Studie
Vlaamse overheid | Beleidsdomein Landbouw en Visserij

SCHAALGROOTTE EN SCHAALVERGROTING IN DE VLAAMSE LAND- EN TUINBOUW

Entiteit: Departement Landbouw en Visserij

Afdeling: Monitoring en Studie

Auteurs: Anne Vuylsteke, Dirk Bergen & Els Demuyne

Datum: januari 2014

COLOFON

Samenstelling

Entiteit: Departement Landbouw en Visserij

Afdeling: Monitoring en Studie

Verantwoordelijke uitgever

Jules Van Liefferinge, secretaris-generaal

Depotnummer

D/2014/3241/040

Druk

Vlaamse overheid

Voor bijkomende exemplaren neemt u contact op met

Afdeling Monitoring en Studie

Koning Albert II-laan 35 bus 40

1030 Brussel

Tel. 02 552 78 20 | Fax 02 552 78 71 | ams@lv.vlaanderen.be

Een digitale versie vindt u terug op

www.vlaanderen.be/landbouw

Vermenigvuldiging en/of overname van gegevens zijn toegestaan mits de bron expliciet vermeld wordt:

Vuylsteke A., Bergen D. & Demuyne E. (2014) *Schaalgrootte en schaalvergroting in de Vlaamse land- en tuinbouw*, Departement Landbouw en Visserij, afdeling Monitoring en Studie, Brussel.

Graag vernemen we het als u naar dit rapport verwijst in een publicatie. Als u een exemplaar ervan opstuurt, nemen we het op in onze bibliotheek.

Wij doen ons best om alle informatie, webpagina's en downloadbare documenten voor iedereen maximaal toegankelijk te maken. Indien u echter toch problemen ondervindt om bepaalde gegevens te raadplegen, willen wij u hierbij graag helpen. U kunt steeds contact met ons opnemen.

INHOUD

SAMENVATTING	1
INLEIDING.....	2
AFBAKENING VAN SCHAALVERGROTING	3
1 INLEIDING.....	3
2 SCHAALGROOTTE EN SCHAALVERGROTING - DEFINITIE(S)	3
3 MAATSTAVEN VOOR SCHAALGROOTTE EN SCHAALVERGROTING	4
4 SCHAALVERGROTING VERSUS SPECIALISATIE EN INTENSIVERING	5
DRIJVENDE EN REMMENDE KRACHTEN.....	6
1 INLEIDING.....	6
2 DRIJVENDE KRACHTEN.....	6
3 REMMENDE KRACHTEN.....	8
4 EFFECTEN VANUIT HET OVERHEIDSBELEID.....	9
4.1 Gemeenschappelijk Landbouwbeleid.....	9
4.1.1 Pijler 1.....	10
4.1.2 Pijler 2.....	11
4.2 Aanpalende beleidsdomeinen.....	12
SCHAALGROOTTE VAN VLAAMSE LAND- EN TUINBOUWBEDRIJVEN	14
1 OORSPRONG CIJFERMATERIAAL	14
2 VLAANDEREN	14
3 PER PROVINCIE	15
SCHAALVERGROTING OP VLAAMSE LAND- EN TUINBOUWBEDRIJVEN	22
1 METHODOLOGISCHE AANDACHTSPUNTEN	22
2 ALGEMEEN BEELD OP SCHAALVERGROTING.....	22
3 BEELD OP HET SCHAALVERGROTINGSPROCES VIA INDICATOREN	24
3.1 Aantal bedrijven	24
3.2 Oppervlakte cultuurgrond	25
3.3 Grootvee-eenheden, aantal dieren en veedichtheid	28
3.4 Arbeid	30
3.5 Standaard output en afgeleide variabelen	33
CONCLUSIES	37
FIGUREN	39
TABELLEN.....	40
BRONNEN	41
AFKORTINGEN	42
VERKLARENDE WOORDENLIJST.....	43
BIJLAGE	44

SAMENVATTING

Omdat schaalvergroting op termijn de structuur van de Vlaamse land- en tuinbouw sterk beïnvloedt, is het nuttig om een beter inzicht te krijgen in het schaalvergrotingsproces en om de effecten ervan beter in kaart te brengen. Dit rapport wil daaraan een bijdrage leveren door de cijfers te bundelen, zonder een waardeoordeel uit te spreken.

In algemene zin kan men over de laatste 20 jaar spreken van een gemiddelde schaalvergroting van om en bij de 4% per jaar gemiddeld. Over die periode is het aantal bedrijven meer dan gehalveerd en is de gemiddelde oppervlakte per bedrijf meer dan verdubbeld. Bij de gespecialiseerde dierhoudende bedrijven ligt het tempo van de schaalvergroting de laatste jaren nog iets hoger.

Het rapport gaat in op het verschil tussen schaalgrootte, die vooral een indicatie is van de structuur van de land- en tuinbouw op een zeker moment, en schaalvergroting, waarbij het gaat om een evolutie in een bepaalde ontwikkelingsrichting en de snelheid waarmee dat gebeurt. Voor het meten van schaalvergroting blijken fysische parameters het meest robuust. Maar schaalvergroting kan in de Vlaamse land- en tuinbouw niet los gezien worden van specialisatie en intensivering. Deze processen versterken elkaar over en weer.

De analyse van de voor schaalvergroting drijvende en remmende krachten en van de effecten vanuit het overheidsbeleid geeft aan dat het proces zeer complex is. Een en ander heeft tot gevolg dat het fenomeen zich zeer verschillend kan uiten op bedrijfsniveau en dat bedrijven er vanuit hun eigen middelen en vaardigheden ook erg verschillend op kunnen inspelen.

Het voor 2011 verzamelde cijfermateriaal rond bedrijfsgrootte verschaft inzicht in de structuur van de land- en tuinbouw in Vlaanderen. We stellen daarbij belangrijke verschillen vast tussen de subsectoren en de provincies. Zo valt voor 2011 op dat de grootste aantallen dieren en areaal voorkomen in West-Vlaanderen. Als er dan verder gekeken wordt op niveau van het bedrijf, dan blijkt dat de gemiddelde bedrijfsgrootte voor alle beschouwde diersoorten (melkkoeien, zoogkoeien, vleesvarkens, zeugen, leghennen (en poeljen) en vleeskippen) in de provincie Antwerpen het hoogst was. Voor de plantaardige producties was het beeld tussen de provincies veel gedifferentieerder.

Met betrekking tot schaalvergroting beschrijven we voor de periode 2001-2012 een aantal trends van variabelen voor de beroepsmatige bedrijven met akkerbouwgewassen, tuinbouwgewassen, runderen, varkens en kippen. Het gaat om: het aantal bedrijven, de bedrijfsoppervlakte, het aantal grootvee-eenheden en dieren, de arbeid (familiale en voltijdse) en de standaard output. Algemeen blijkt dat er tijdens de bestudeerde periode een duidelijk schaalvergrotingsproces waargenomen kan worden. Per bedrijf stellen we namelijk een duidelijk stijging vast van het areaal, het aantal dieren, het aantal voltijdse arbeidskrachten en de standaard output van de bedrijven. Het aantal familiale arbeidskrachten daalde over het algemeen. Verder kunnen we ook een meer diepgaand beeld krijgen van de evoluties door verschillende variabelen te combineren. Hieruit blijkt dat de veedichtheid daalde en de standaard output per voltijdse arbeidskracht steeg. Het beeld van schaalvergroting wordt daardoor meer genuanceerd en toont ook koppelingen met sterkere mechanisering en verhoogde arbeidsproductiviteit.

Op basis van de resultaten hoopt het rapport voldoende aandacht voor de problematiek van de schaalvergroting te genereren voor een brede discussie rond de verdere ontwikkeling van de Vlaamse land- en tuinbouw in de komende decennia. Belangrijke vragen blijven namelijk open staan. Hoe lang zal of kan deze trend nog aanhouden? Wanneer vlakt hij af of worden de grenzen van deze ontwikkeling bereikt? Hoeveel bedrijven blijven er dan nog over in elk van de grote productierichtingen? En vinden we dat dan een normale of gewenste ontwikkeling of moet gekeken worden of beleidsmatige bijsturing noodzakelijk is? Deze vragen zijn echter niet eenvoudig te beantwoorden.

INLEIDING

Schaalgrootte en schaalvergroting zijn geen nieuwe begrippen in de Vlaamse land- en tuinbouw. Terwijl schaalgrootte verwijst naar de structuur van de sector, gaat schaalvergroting over de evolutie van deze structuur in de tijd. We stellen vast dat de schaal van de Vlaamse land- en tuinbouwbedrijven gaandeweg groter wordt en dat het proces vaak gepaard gaat met specialisatie en intensivering.

Het thema schaalvergroting geniet heel wat belangstelling omdat het gekoppeld wordt aan de discussie rond "megastallen", waarbij meer specifiek wordt nagedacht over het al of niet stellen van grenzen aan de grootte van de dierhouderij op eenzelfde locatie. De discussie over megastallen is in 2011 in Nederland vrij breed gevoerd. Zij werd trouwens heftiger in de aanloop naar de verkiezingen van september 2012 en leidde uiteindelijk in juni 2013 tot een voorzichtig kabinetsstandpunt over de omvang van de intensieve veehouderij.

Vanuit Nederland waaide de discussie over naar Vlaanderen. De problematiek van de megastallen was het voorwerp van een vraag in het Vlaams Parlement. En ook de Vlaamse provincies hebben interesse in het onderwerp, omdat zij wensen te weten of zij hun houding moeten veranderen in het kader van het vergunningenbeleid. Uit het verzamelde cijfermateriaal blijkt dat – wanneer de Nederlandse normen gehanteerd worden – de problematiek van de megastallen zich in Vlaanderen niet acuut voordoet en daarom niet meer aandacht behoeft dan nodig.

Maar schaalvergroting omvat veel meer dan de problematiek van megastallen en is als dusdanig een belangrijk thema. Op termijn verandert het fenomeen immers de structuur van de Vlaamse land- en tuinbouw. Het is daarom nuttig om aan de hand van het beschikbare cijfermateriaal een beter inzicht te krijgen in het proces van schaalvergroting en de effecten ervan beter in kaart te brengen. Dat is dan ook het hoofddoel van dit rapport. Op die manier is er namelijk objectieve informatie beschikbaar, die gebruikt kan worden voor de begeleiding van land- en tuinbouwers en het onderbouwen van belangrijke bedrijfskeuzes (investeringen, overname, ...).

Deze studie is uitgevoerd in opdracht van het team voorlichting van de afdeling Duurzame Landbouwwontwikkeling van het Departement Landbouw & Visserij. De afdeling Monitoring en Studie van het Departement Landbouw en Visserij voerde de studie uit.

Dank aan Dirk Van Gijsegem en Joeri Deuninck voor het nalezen van het rapport.

Het rapport is opgebouwd uit vier grote blokken. In eerste instantie wordt het begrip schaalvergroting in kaart gebracht, o.a. door het formuleren van definities, het bepalen van maatstaven en het beschrijven van de verschillen met gerelateerde processen zoals specialisatie en intensivering. Vervolgens gaat het rapport dieper in op de diverse drijvende en remmende krachten die het schaalvergrotingsproces beïnvloeden. Er is daarbij speciale aandacht voor de effecten van overheidsbeleid. Schaalgrootte – de omvang van bedrijven op een bepaald punt in de tijd – komt aan bod in het derde deel van het rapport. We gaan hierbij dieper in op de schaalgrootte binnen sectoren en provincies. Het vierde deel beschrijft vervolgens het schaalvergrotingsproces. Hierbij schilderen we hoe een aantal indicatoren evolueerden in de periode 2001-2012. Ten slotte formuleren we de conclusies van het rapport.

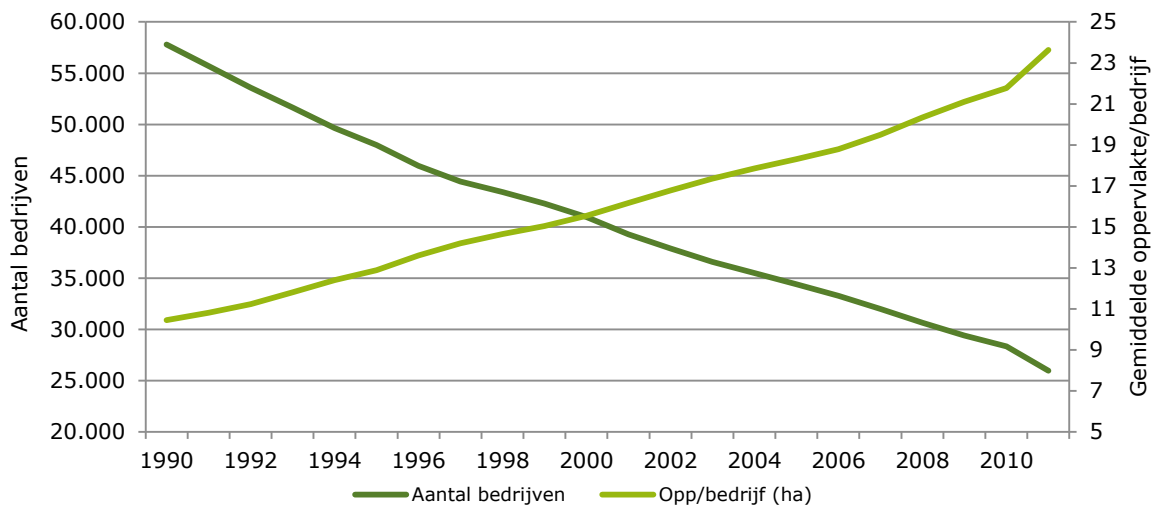
AFBAKENING VAN SCHAALVERGROTING

1 INLEIDING

Schaalvergroting is een proces dat voorkomt in alle deelsectoren van de Vlaamse land- en tuinbouw. Dit proces uit zich bijvoorbeeld in een stijgend aantal dieren of aantal hectare cultuurgrond per bedrijf, terwijl het aantal bedrijven daalt. Schaalvergroting is een gevolg van nieuwe mogelijkheden op het vlak van mechanisatie en automatisering, waardoor ondernemers meer grond kunnen bewerken of meer dieren kunnen verzorgen. Maar tegelijk is schaalvergroting voor de bedrijfsleiders ook een strategie om de kostprijzen te drukken.

Vlaanderen telde in 2011 25.982 landbouwbedrijven, waarvan 73% met beroepsmatig karakter (standaard opbrengst of SO van minstens 25.000 euro). Het aantal landbouwbedrijven is ten opzichte van 1990 met 55% (meer dan de helft) teruggelopen of een daling van gemiddeld 3,7% per jaar, terwijl het areaal min of meer op niveau blijft (Figuur 1). Vooral de kleinere bedrijven stoppen, wat zorgt voor een voortdurende schaalvergroting. Ten opzichte van 1990 is de gemiddelde oppervlakte cultuurgrond per bedrijf gestegen met 126% en dus meer dan verdubbeld tot 23,6 ha. Over de beschouwde periode betekent dat een stijging van gemiddeld 4% per jaar.

Figuur 1. Aantal landbouwbedrijven en gemiddelde oppervlakte per bedrijf, 1990-2011

Bron: Departement Landbouw en Visserij op basis van FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie

2 SCHAALGROOTTE EN SCHAALVERGROTING - DEFINITIE(S)

Om een goed begrip te hebben van de begrippen "schaalgrootte" en "schaalvergroting", formuleren we eerst de definities. Van der Meulen, de Bont et al. (2011) definiëren schaalvergroting als "een toename in bedrijfsomvang van een landbouwbedrijf of een land- en tuinbouwbedrijf in dezelfde bedrijfstak", bijvoorbeeld in de melkveehouderij of in de glastuinbouw. De toename kan fysiek (ruimtelijk) en/of economisch zijn.

Bij schaalvergroting gaat het dus duidelijk om een proces. Dat proces kan zich naargelang van de bedrijfstak verschillend vertalen, bijvoorbeeld in meer dieren in de veehouderij, een grotere landbouwoppervlakte voor een akkerbouwbedrijf, of een groter areaal onder glas in de tuinbouw.

Schaalvergroting verschilt daarom van schaalgrootte, die de toestand aangeeft van de grootte van land- en tuinbouwbedrijven op een bepaald moment in de tijd. Hoe groot zijn de bedrijven gemiddeld in een bepaalde sector en hoe verdelen bedrijven zich volgens grootteorde? Wat is de structuur van de bedrijven binnen een sector?

De evolutie van bedrijven kan enerzijds bekeken worden als globaal fenomeen, over alle bedrijven heen. Zo hebben we eerder vastgesteld dat de Vlaamse land- en tuinbouwbedrijven over de voorbije periode de neiging hebben om in omvang toe te nemen en is het tempo van deze ontwikkeling in algemene zin ook aangegeven. Om echter te weten of een individueel bedrijf in een situatie van schaalvergroting verkeert, is het nodig om de ontwikkeling van dat bedrijf te kennen gedurende een aantal jaren en om deze vergroting ook te kunnen vaststellen. Dat kan gebeuren door middel van zowel economische als fysische parameters.

3 MAATSTAVEN VOOR SCHAALGROOTTE EN SCHAALVERGROTING

De keuze van de maatstaven voor schaalgrootte en schaalvergroting kan gemaakt worden aan de hand van criteria zoals de beschikbaarheid van gegevens, de robuustheid ervan (zijn ze ook structureel, met regelmaat, voor reeksen van jaren aanwezig of eventueel te berekenen, tegen lage kosten), de herkenbaarheid (bekendheid bij en acceptatie door betrokkenen in de sector) en de representativiteit en betrouwbaarheid (zijn incidentele omstandigheden niet van invloed). Ook de eventuele internationale toepasbaarheid of vergelijkbaarheid kan als criterium gelden (Van der Meulen, de Bont et al., 2011).

Het kan zowel om fysieke als economische variabelen gaan. Enkele voorbeelden van economische maatstaven zijn de toegevoegde waarde (netto of bruto), het balanstotaal en de inzet van productiefactoren. In alle gevallen worden economische kengetallen in geld uitgedrukt, dus in euro's.

Om de bedrijfsomvang over sectoren heen te beschrijven worden gestandaardiseerde economische kengetallen per dier en per hectare van een gewas gebruikt. Het gaat dan met name over de BSS (of Bruto Standaard Saldi) en vanaf 2010 over de SO¹ (of Standaard Output). Deze normen houden evenwel geen rekening met verschillen tussen individuele bedrijven. Zij kunnen met andere woorden vooral gebruikt worden voor het monitoren van algemene trends en ontwikkelingen op sectorniveau, maar zijn minder geschikt voor het opvolgen van ontwikkelingen op individueel bedrijfsniveau.

Voor de fysische maatstaven zijn er ook heel wat mogelijkheden. Enkele voorbeelden zijn: de arbeidsinzet (aantal arbeidskrachten per tijdseenheid), de (nuttige) oppervlakte van een bedrijf, de oppervlakte van een gewas of gewascategorie, de staloppervlakte, het aantal dieren (eventueel van een bepaalde categorie), het aantal grootvee-eenheden of eventuele andere sector- of bedrijfsspecifieke kengetallen.

Uiteraard kunnen zowel de economische als de fysische maatstaven onderling en met elkaar gecombineerd of samengesteld worden.

Doorgaans zijn de fysische maatstaven het bruikbaarst. Economische parameters kunnen immers van jaar tot jaar variëren los van de intentie van de bedrijfsleider om te groeien of niet. Fysische maatstaven worden minder beïnvloed door inflatie, prijsschommelingen in benodigde inputs en te vermarkten output, enz. De fysische maatstaven zijn met andere woorden robuuster in de tijd. Bij economische kengetallen kan dit

¹ De standaard output is een indicator om de economische bedrijfsomvang van een onderneming te meten. Het is de geldwaarde van de bruto landbouwproductie per eenheid tegen prijzen af boerderij en exclusief BTW.

vermeden worden door de gebruikte coëfficiënten te baseren op verschillende jaren. Dit is o.a. het geval bij de SO en BSS.

4 SCHAALVERGROTING VERSUS SPECIALISATIE EN INTENSIVERING

Wellicht is er bij de meeste landbouwbedrijfsleiders nauwelijks sprake van een rechttoe rechtaan schaalvergrotingsstrategie. Zo'n bedrijfsstrategie is vaak een mix van opportuniteiten die zich aanbieden en van ingrepen om te optimaliseren in een bepaalde richting.

Zo wordt de Vlaamse land- en tuinbouw niet alleen gekenmerkt door schaalvergroting, maar ook door een sterke specialisatiegraad. Dat betekent dat het aandeel van het bedrijfsinkomen dat uit een enkele bedrijfstak wordt gehaald, zeer belangrijk is en zelfs de neiging heeft om groter te worden. In 2011 behoorde 88% van de bedrijven tot een van de drie grote subsectoren, met veeteelt als veruit de belangrijkste bedrijfstak (56%), gevolgd door akkerbouw (19%) en tuinbouw (13%). Op de gespecialiseerde veeteeltbedrijven kunnen wel nog combinaties van verschillende diersoorten voorkomen.

Een en ander geeft aan dat de processen van schaalvergroting, intensivering en specialisatie in de Vlaamse land- en tuinbouw niet los van elkaar gezien mogen worden. Deze processen versterken elkaar over en weer. Bij intensivering gaat het erom dat de productie per eenheid productiefactor (grond, kapitaal, arbeid) toeneemt.

DRIJVENDE EN REMMENDE KRACHTEN

1 INLEIDING

Schaalvergroting in de Vlaamse land- en tuinbouw is een duidelijk vast te stellen proces. Dat proces is niet autonoom, maar het gevolg van de interactie van een reeks drijvende en remmende krachten en van de wijze waarop de individuele bedrijfsleider met die krachten omgaat, onbewust of door middel van een daarbij aansluitende strategie.

Volgende bemerkingen zijn daarbij van belang. In de eerste plaats wordt algemeen verondersteld (Van Bruchem & Silvis, 2008) dat de belangrijkste motor voor veranderingen in de primaire sector het samenspel is van vraag- en aanbodontwikkelingen enerzijds en van overheidsmaatregelen anderzijds. De andere drijvende en remmende krachten haken daar dan als het ware verder op in. Daarnaast gaven we eerder aan dat de processen van schaalvergroting, intensivering en specialisatie niet los van elkaar te zien zijn, maar elkaar over en weer versterken. Het apart bekijken van schaalvergroting is daarom een vereenvoudigde voorstelling van de realiteit. Tenslotte zijn zowel de drijvende als de remmende krachten in de praktijk niet afzonderlijk te bezien, maar hangen deze nauw met elkaar samen.

Toch is het nuttig om een aantal belangrijke drijvende en remmende krachten voor schaalvergroting in de Vlaamse land- en tuinbouw even afzonderlijk te belichten. Het rapport van Van der Meulen, de Bont et al. (2011) heeft daarbij als inspiratiebron gediend, maar we spitsen ons hier uiteraard specifiek toe op de Vlaamse situatie.

Bij de drijvende krachten wordt gefocust op de ontwikkelingen in vraag en aanbod, de technische mogelijkheden en technologische ontwikkelingen, de keten (zowel toelevering en dienstverlening als afnemers), de eventuele samenwerking tussen landbouwbedrijven onderling en de ondernemer zelf (ondernemerschap en strategie).

Bij de remmende krachten gaat het om de beschikbaarheid van kapitaal, arbeid en grond, de managementcapaciteiten van de bedrijfsleider en de maatschappelijke druk.

De potentiële effecten van het beleid (van de overheid) worden apart bekeken. Dat is nodig omdat bepaalde aspecten van dat beleid vooral een drijvende en andere eerder een remmende kracht kunnen uitoefenen op de schaalgrootte van de land- en tuinbouwbedrijven.

2 DRIJVENDE KRACHTEN

Vanuit de ontwikkelingen in vraag en aanbod

Op zich is de vraag naar een product geen drijvende kracht voor schaalvergroting op een individueel bedrijf. Wel kan de verwachting van een stijgende vraag een motief zijn voor ondernemers om te investeren in een bedrijfsuitbreiding. De bestaande en verwachte vraag naar een product lokt namelijk een bepaald aanbod uit. De confrontatie tussen vraag en aanbod resulteert dan in een prijs. Die prijs bepaalt of een product rendabel geproduceerd kan worden. Van belang daarbij zijn vooral de opbrengst- of verkoopprijs (wat brengt de verkoop van het product op?) en de kostprijs (wat kost het om het product te maken?). Het verschil tussen beide (de marge) is doorslaggevend voor het inkomen van de bedrijfsleider.

Bedrijfsleiders kunnen reageren op een daling van de verkoopprijs door meer eenheden van hetzelfde product te produceren om hun inkomen veilig te stellen, dus door de schaal te verhogen waarop geproduceerd wordt. Maar er kan ook getracht worden om de kostprijs te drukken en op deze wijze de marge (en het inkomen) te behouden. Vaak is er sprake van een combinatie van beide.

Typisch voor de landbouwsector is het feit dat de vraag naar de meeste producten (vooral voeding) onelastisch is door de vrijwel stabiele consumptie. Prijzen kunnen daardoor sterk variëren bij al geringe veranderingen van het aanbod (schaarste of overschot). Maar ook los daarvan kan de individuele land- of tuinbouwer de prijs nauwelijks zelf bepalen: in een markt met veel aanbieders is hij geen prijzetter, maar prijznemer. Over een langere periode kan ook verwezen worden naar dalende prijstrends.

Vanuit de technische mogelijkheden en technologische ontwikkelingen

De continue verbetering van de techniek en de technologische ontwikkelingen maken het mogelijk om meer te produceren per ondernemer. Dat kan bijvoorbeeld het geval zijn door automatisering en andere vormen van innovatie. Maar een beter inzicht in processen kan ook leiden tot efficiëntieverbeteringen. Hierdoor ontstaan mogelijkheden voor de groei van de productie per arbeidskracht, maar ook per hectare en per dier. Met andere woorden: omdat de arbeidsinzet per dier en per hectare lager wordt, wordt het mogelijk om meer dieren te houden of een grotere oppervlakte te bewerken per arbeidskracht. Een traditioneel gezinsbedrijf kan hierdoor in omvang toenemen.

Daarnaast wordt vastgesteld dat de opbrengstprijzen van landbouwproducten de neiging hebben om achter te blijven op de kostenontwikkeling (onder meer als gevolg van de inflatie). Deze trend stuwt landbouwondernemers in de richting van productiviteitsstijgingen en kostprijsverlaging door schaaleardeffecten om op deze wijze te proberen de marge veilig te stellen. Kostprijsverlaging, het verminderen van de kosten per eenheid product, kan vooral worden gerealiseerd door uitbreiding van de productie per arbeidseenheid, door het produceren op een grotere schaal.

Vanuit de keten

Schaalvergroting in de land- en tuinbouw wordt ook beïnvloed door de bedrijven waarmee in de keten wordt samengewerkt, zowel toeleverende bedrijven als dienstverlenende bedrijven en afnemers van de productie.

a. Toeleverende bedrijven

Dat de meeste gangbare land- en tuinbouwbedrijven heel wat verschillende producten (inputs) aankopen, heeft zo zijn invloed op de structuurontwikkeling van de landbouw. Zo bieden leveranciers van diervoeders aan veehouderijbedrijven de mogelijkheid om de productie te verhogen (te intensiveren) zonder meer grond in gebruik te nemen. Mede door de levering van voeders zijn veel bedrijven "ontmengd": de nood aan eigen voederwinning kwam te vervallen. Dat leidde naar grotere specialisatie en naar de mogelijkheid om de productie te vergroten. Maar de toelevering is een terrein dat uiteraard veel breder is dan de aankoop van diervoeders en gaat ook over andere inputs (gewasbeschermingsmiddelen, meststoffen, ...), mechanisatie en verdere technologieontwikkelingen.

Toeleverende bedrijven kunnen ook invloed uitoefenen op het primaire landbouwbedrijf om de bedrijfsomvang te vergroten. Dat kan met name het geval zijn door betere voorwaarden aan te bieden voor de levering van grotere hoeveelheden.

b. Dienstverlenende bedrijven

Door gebruik te maken van dienstverlenende bedrijven (zoals loonwerkers) kunnen land- en tuinbouwers zich meer richten op andere kerntaken waarvan zij de schaal dan kunnen uitbreiden.

Over de laatste decennia zijn de land- en tuinbouwers voor de financiering van hun bedrijf en activiteiten meer gebruik gaan maken van vreemd vermogen, vooral via de banken. Deze grotere externe financiering, waarbij investeringen bekeken worden ten aanzien van het te verwachten rendement en de daaruit voortvloeiende terugbetalingscapaciteit, is zeker een steun in de rug geweest voor de schaalvergroting (vaak in combinatie met specialisatie en/of intensivering).

c. Afnemers

Afnemers van land- en tuinbouwproducten stellen eisen ten aanzien van een bepaalde kwaliteit of hygiënische behandeling of van andere productievoorwaarden die in een lastenboek zijn opgenomen. Dergelijke eisen vergen vaak investeringen die moeilijker zijn voor kleinere bedrijven en werken schaalvergroting in de hand.

Er is ook een duidelijke druk als het gaat om de hoeveelheid en dat om een aantal redenen. Afnemers willen liefst volle vrachten ophalen op bedrijven of tonen verminderde interesse voor het ophalen van kleinere volumes. Maar niet alleen de transportkosten zijn een factor. In de intensieve veehouderij zijn er ook argumenten om het aantal ophaalpunten in een route beperkt te houden om het eventuele besmettingsrisico beter onder controle te hebben. Sommige grote afnemers willen minimale hoeveelheden van een bepaald product om het ook herkenbaar en uniform in de markt te kunnen zetten.

Vanuit de samenwerking met andere land- en tuinbouwbedrijven

Samenwerking met andere land- en tuinbouwbedrijven hoeft op zich geen katalysator te zijn voor schaalvergroting. Het kan zelfs een factor zijn om niet te moeten groeien. Maar er zijn heel wat voorbeelden waar zo'n samenwerking wel tot schaalvergroting kan leiden. Daarbij kan gedacht worden aan het uitbesteden van de opfok van jongvee in de melkveehouderij en aan de samenwerking tussen akkerbouwbedrijven die diervoeder produceren en veehouderijen die diervoeder nodig hebben. Er is ook de samenwerking tussen bedrijven om de afzet te bundelen of te organiseren (eventueel via producentenorganisaties of veilingen), waardoor meer gefocust kan worden op de productie, de samenwerking in energieclusters en het samenwerken in machinerijen waardoor investeringen in machines mogelijk worden die tijdsbesparing opleveren ten voordele van andere activiteiten. Daarnaast bestaan andere vormen van collectieve aankoop, samenwerking tussen akkerbouwers en veehouders om te voldoen aan de mestwetgeving.

Vanuit de ondernemer zelf

Ondernemerschap en strategie spelen ook een rol. De beslissing om het bedrijf te vergroten ligt uiteindelijk bij de ondernemer zelf. Al is het op basis van het geheel van drijvende en remmende krachten niet steeds duidelijk of dat dan steeds een bewuste en vrije keuze is. Een strategie – voor zover ze bestaat en consequent wordt nagestreefd – hoeft ook niet gericht te zijn op een enkel doel zoals groei. In de praktijk zijn er zeker ook andere consideraties zoals niet "achterblijven" bij de collega's, het bedrijf voldoende "fit" houden voor een eventuele overname, enz.

3 REMMENDE KRACHTEN

Beschikbaarheid van kapitaal

Doorgaans vereist schaalvergroting de inzet van meer kapitaal om de daarmee gepaard gaande investeringen te kunnen doen. Wanneer daarvoor externe financiële middelen nodig zijn (doorgaans), zijn daaraan voorwaarden en beperkingen gekoppeld.

Deze voorwaarden kunnen verschillen tussen kredietverstrekkers maar die hebben doorgaans voldoende aandacht voor het te verwachten rendement van de investering en voor de terugbetalingscapaciteit en de gewenste terugbetalingssnelheid. Voor grote investeringen worden ook de nodige waarborgen geëist.

Het geheel aan voorwaarden voor kredietverstrekking kan de groeiplannen van ondernemers beperken. Daarnaast gaat er ook een beschermend effect van uit.

Beschikbaarheid van arbeid

Soms vereist schaalvergroting een hogere arbeidsinzet. Door te groeien en in omvang toe te nemen kan de daarvoor vereiste arbeid de eigen capaciteit van het in Vlaanderen doorgaans familiale bedrijf overstijgen. Beperkende factoren kunnen dan zowel de beschikbaarheid zijn als de prijs.

Dat is zeker het geval voor de tuinbouwbedrijven die nood hebben aan de inzet van veel arbeidskrachten over een beperkte periode (seizoensarbeid). Wanneer het bedrijf er niet in slaagt om dit probleem op een gepaste wijze op te lossen, resulteert dat in een beperking van de groeimogelijkheden.

Beschikbaarheid van grond

Vooraf voor de grondgebonden bedrijven (akkerbouw, melkvee) kan grond een belangrijke beperkende factor zijn. Gezien de schaarste van deze productiefactor in Vlaanderen is de aankoopprijs erg hoog. Gelukkig bestaan er nog andere manieren om deze productiefactor in te zetten: via reguliere pacht, seizoenpacht, andere huurvormen, enz.

De relatieve schaarste met betrekking tot de beschikbaarheid van landbouwgrond is ook een gevolg van de vele ruimteclaims die in Vlaanderen gelegd worden op het platteland voor natuur, wonen, mobiliteit, industrie, enz.

Door de beperkte beschikbaarheid van grond is in Nederland vastgesteld dat de schaalvergroting in de grondgebonden landbouw trager verloopt dan in de minder grondgebonden sectoren.

Managementcapaciteiten

Het beheer van een gemiddeld familiaal landbouwbedrijf met uitsluitend familiale of slechts heel beperkte vreemde arbeid is erg verschillend van het beheer van een bedrijf dat deze schaal in hoge mate overstijgt. Bij dergelijke bedrijven worden hogere eisen gesteld ten aanzien van het personeelsbeleid, de ICT-kennis, financiële inzichten, marketing,... Uiteraard kan de ondernemer zich in zo'n geval ook omringen met personeelsleden die over bepaalde vaardigheden beschikken.

Maatschappelijke druk

Het "Not In My Back Yard"- of NIMBY-fenomeen heeft zich de laatste jaren in Vlaanderen alleen maar versterkt. Een en ander is mede het gevolg van de verstedelijking van het Vlaamse landschap en van de relatief hoge bevolkingsdruk op het platteland, onder meer als gevolg van de versnipperde ligging van de huizen (lintbebouwing). De modale burger is ook mondiger en lijkt minder verdraagzaam te zijn geworden. Voor de vestiging van nieuwe bedrijven (vooral voor dierhouderijen en glastuinbouw) of de uitbreiding ervan is dat vaak een beperkende factor. Ook bestaande bedrijven die geen schaalvergroting beogen, komen hierdoor soms onder druk.

4 EFFECTEN VANUIT HET OVERHEIDSBELEID

De overheid heeft geen beleid dat rechtstreeks gericht is op het al dan niet stimuleren van de groei van land- en tuinbouwbedrijven. Wanneer een positief of negatief effect op schaalvergroting wordt vastgesteld, dan is dat een onrechtstreeks gevolg van de uitwerking van een hele resem beleids- en reguleringsinitiatieven. Zo kan een bepaalde maatregel positieve, negatieve of gemengde effecten hebben. De globale impact is daarom moeilijk te evalueren. Zo trekken Van Bruchem & Silvis (2008) voor Nederland de conclusie dat de invloed van het beleid op het tempo van schaalvergroting beperkt lijkt, maar dat structuurmaatregelen schaalvergroting wel bevorderen.

Hierna worden enkele elementen van het beleid besproken, waarbij in algemene zin de effecten ten aanzien van schaalvergroting worden ingeschat. Er wordt geen volledigheid nagestreefd noch een analyse in de diepte uitgevoerd, maar er wordt wel getracht om een voldoende brede en genuanceerde kijk te geven.

4.1 Gemeenschappelijk Landbouwbeleid

Binnen het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) wordt er traditioneel een onderscheid gemaakt tussen de eerste en tweede pijler. Binnen beide pijlers zijn er aspecten en/of beleidsinstrumenten die een impact hebben op schaalgrootte en schaalvergroting.

4.1.1 Pijler 1

Het Europese markt- en prijsbeleid evolueert op dit moment nog verder van een beschermde en gecontroleerde markt naar een vrijere markt. Deze liberalisering houdt een verlaging of afschaffing in van prijsgaranties en afhankelijk van de sector ook een opheffing van productiebeperkende quota.

Productiequota – zoals voor melk en suiker – hebben als doel om de productie naar boven toe te “plafonneren”. Van quota mag gesteld worden dat er een remmend effect uitgaat ten aanzien van schaalvergroting, aangezien de maximale geproduceerde hoeveelheid vastgelegd wordt. Wanneer het “plafond” bereikt is, en de productierechten onder voorwaarden overdraagbaar zijn tussen bedrijven onderling, is schaalvergroting nog mogelijk. De productierechten van de stoppende bedrijven kunnen dan overgenomen worden door andere bedrijven. Wanneer zo’n quotum aangekocht moet worden, betekent dat een investering waardoor de beschikbaarheid van kapitaal een remmende factor kan worden.

Vooraf voor producten waarvoor de interne markt verzadigd is, zal een verbetering van de concurrentiepositie nodig zijn om te kunnen exporteren. Vaak gebeurt dat door te investeren in kostenreducerende technologieën en in schaalvergroting. Daardoor verlaagt de kost per geproduceerde eenheid en worden bedrijven competitiever ten opzichte van de wereldmarkt.

Over de bedrijven van een bepaalde sector heen heeft het liberaliseringsbeleid daarom in eerste instantie een schaalvergroting effect. Deze trend wordt nog versterkt door het feit dat een aantal bedrijven stoppen omdat ze deze stap niet wensen te zetten of om zich toe te leggen op andere vormen van productie.

Ontkoppeling, cross compliance en vergroening

Belangrijke facetten van de verandering van het GLB zijn de omzetting van aan de productie gekoppelde premies in ontkoppelde toeslagen en de vergroening van het beleid.

Van gekoppelde premies wordt gesteld dat zij een schaalvergroting effect hebben: door meer te produceren wordt het ontvangen premiebedrag navenant verhoogd. Dat wordt echter beperkt door nationale en bedrijfsplafonds. Het effect van gekoppelde premies zou komen te vervallen bij de ontkoppeling ervan van de betrokken productie. De koppeling gebeurt nu ten opzichte van het bedrijf (historische koppeling) of ten opzichte van de subsidiabele oppervlakte van het bedrijf. Op termijn wordt gestreefd naar een “flat rate”, naar een vaste vergoeding per hectare in een bepaalde regio. Door ontkoppeling van de premie kan een productie worden beëindigd zonder de toeslag te verliezen. Ontkoppeling kan daardoor de flexibiliteit binnen het bedrijf verhogen zonder daarom specifiek op schaalvergroting aan te sturen.

Cross compliance gaat over aan de productie gekoppelde randvoorwaarden op het vlak van het leefmilieu, de volksgezondheid, de diergezondheid en de gezondheid van planten, het dierenwelzijn en de normen voor het in stand houden van de landbouwgronden in een goede landbouw- en milieuconditie. Vergroening gaat over bijkomende eisen voor het behoud van permanent grasland, voor teeltdiversificatie en voor het aanhouden van een minimale oppervlakte ecologisch focusgebied. Algemeen wordt ingeschat dat dergelijke maatregelen een schaalvergroting afremmen die alleen op economische motieven zou berusten.

Gemeenschappelijke marktordening

Het doel van de Gemeenschappelijke Marktordening (GMO) is het stimuleren van activiteiten gericht op het verbeteren of bevorderen van het milieu, de kwaliteit, de biologische productie, energiebesparing, marketing, promotie en productinnovatie.

Over het effect van de GMO op de schaalvergroting van de productie bestaat echter geen eenduidig beeld. In de groente- en fruitsector heeft de GMO zeker geleid tot een hogere organisatiegraad en een efficiëntere logistiek. Het heeft betrokken tuinbouwers ook in de gelegenheid gesteld om bepaalde activiteiten zoals de verkoop te bundelen. Die bedrijfsleiders hebben daardoor meer tijd kunnen reserveren voor de eigen productieactiviteiten en hebben daardoor mogelijk in schaalvergroting geïnvesteerd. Vanuit de veilingen is er trouwens ook interesse in schaalgrootte om bepaalde grote klanten te kunnen beleveren die specifieke eisen stellen.

4.1.2 Pijler 2

De tweede pijler van het GLB omvat het beleid gericht op plattelandontwikkeling. We maken daarbij onderscheid tussen investeringssteun en de andere maatregelen.

Investeringssteun aan land- en tuinbouwbedrijven

Het verlenen van investeringssteun in welke vorm dan ook (zowel rechtstreekse investeringssteun als via rentesubsidies als via borgstelling) heeft impact op de structuur, zeker als die verleend wordt voor "niet-rollende" investeringen, voor investeringen in onroerende goederen. Aangezien het investeringsbedrag per bedrijf gelimiteerd is, is deze steun evenwel niet onbeperkt.

De vraag is echter pertinent of deze investeringen niet zouden gebeurd zijn zonder de beschikbaarheid van de steun of dat alleen de dimensionering ervan beïnvloed wordt. Algemeen wordt evenwel als uitgangspunt aangenomen dat van deze steunmogelijkheid een stimulerend effect uitgaat om land- en tuinbouwers ertoe te bewegen om de concurrentiepositie van hun bedrijven te blijven verbeteren.

Meer en meer heeft het Vlaamse landbouwinvesteringsbeleid oog voor de verbetering van de duurzaamheid van de land- en tuinbouwbedrijven: investeringen die de eventuele negatieve impact milderden of wegnemen ten aanzien van het milieu, het energie- en watergebruik, het klimaat, het dierenwelzijn, ... Van deze maatregelen gaat geen rechtstreekse druk uit naar schaalvergroting, al is het zo dat grotere bedrijven deze investeringen beter kunnen "verteren". Op termijn gaat het echter om de "license to produce", om het voldoen aan maatschappelijke wensen, om het bewuster en vaak ook kostenefficiënter gebruik van de hulpbronnen. Dat is voor alle land- en tuinbouwbedrijven belangrijk, ongeacht de schaal van de productie.

Andere aspecten van plattelandsbeleid

De andere acties in het lopende Programma voor Plattelandsontwikkeling zijn erg divers, waardoor de impact op schaalgrootte ook in dat daglicht gezien moet worden. Zo stuurt het ondersteunen van de opleiding, in de vorm van starters- en vervolmakingscursussen en korte vormingsactiviteiten, niet in de richting van schaalvergroting. Anderzijds kan het land- en tuinbouwers wel op ideeën brengen of hen meer zelfvertrouwen geven om een groter bedrijf te beheren.

Andere maatregelen waarvan de link met schaalvergroting eerder beperkt is, zijn de vestigingssteun voor jonge landbouwers, het bedrijfsadviesstelsel, verhoging van de toegevoegde waarde van land- en tuinbouwproducten, agromilieumaatregelen en beheersovereenkomsten, andere milieuverbeteringen zoals "inrichtingsmaatregelen door landbouwers in het kader van de kaderrichtlijn water", "bebossing van landbouwgronden", "niet-productieve investeringen in bossen" en agroforestry. Ook aan de steun voor diversificatie en aan de plattelandssteun voor gebiedsgerichte werking en Leader worden geen schaalvergroten effecten toegeschreven.

4.2 Aanpalende beleidsdomeinen

Naast het Europese landbouwbeleid zijn er ook aanpalende beleidsdomeinen die een impact kunnen hebben op de schaalgrootte en schaalvergroting van Vlaamse land- en tuinbouwbedrijven.

Milieubeleid

Bij het milieubeleid dat beperkend is naar schaalvergroting wordt meestal onmiddellijk gedacht aan het mestbeleid. Na de instelling van de "nutriëntenhalte" zijn de laatste jaren evenwel mogelijkheden gecreëerd om onder voorwaarden (bijvoorbeeld verplichte mestverwerking) nog te groeien. Landbouwbedrijven met dierlijke productie moeten daarvoor in principe over de nodige nutriëntenemissierechten of NER's beschikken. In feite gaat het hier ook om een soort productierecht (of quotum), maar dat wordt opgelegd aan het milieubelastende bijproduct eerder dan op het doel van de landbouwproductie zelf (vlees, melk).

Maar het milieubeleid is uiteraard veel ruimer: eisen voor het bekomen van de nodige milieuvergunningen, geluids- en geurnormen, regelgeving met betrekking tot water, bodem en lucht (fijn stof), biodiversiteit, gebruik van gewasbeschermingsmiddelen, enz. Deze regelgeving kan de expansieneiging van bedrijven inperken.

Anderzijds beschikken grotere bedrijven vaak over meer financiële middelen om bepaalde milieu-investeringen te doen. Schaalvergroting kan daarom een antwoord zijn op de vraag hoe de noodzakelijke milieu-investeringen gefinancierd kunnen worden. Een op het eerste gezicht schaalbeperkend milieubeleid kan daardoor resulteren in schaalvergroting.

Misschien mag in algemene zin gesteld worden dat grotere bedrijven meer mogelijkheden hebben om milieudoelstellingen te realiseren waarvoor vooral kapitaal vereist is, terwijl kleinere bedrijven gemakkelijker kunnen inspelen op milieubeleid waarvoor geïnvesteerd moet worden in arbeid. Ook voor heel wat grondgebonden maatregelen lijken kleinere bedrijven in het voordeel.

Beleid ruimtelijke ordening

Dat beleid heeft een minder beperkend effect voor de grondgebonden landbouw die goed ingebed en geïntegreerd is in het landschap. Maar ook hiervoor zijn beperkingen mogelijk, bijvoorbeeld voor dierhouderijen die zich in de nabijheid van natuurgebieden bevinden of voor bedrijven die in specifieke gebieden liggen (bv. Sigmaplan). De effecten zijn belangrijker voor de meer intensieve land- en tuinbouwbedrijven, waarvoor de nodige bedrijfsgebouwen noodzakelijk zijn en die daardoor een grotere stempel drukken op het natuurlijke landschap. Nog groter is het effect bij clusters van landbouwbedrijven, bijvoorbeeld in de vorm van glastuinbouwzones.

Voor elke schaalvergroting waarvoor gebouwd moet worden, is uiteraard een stedenbouwkundige vergunning nodig. Die wordt in de toekomst gebundeld met de milieuvergunning tot een enkele omgevingsvergunning.

Vaak is het beleid rond ruimtelijke ordening in eerste instantie beperkend voor de schaalgrootte van de productie op een enkele locatie. Steeds meer bedrijven zijn hierdoor gedwongen om te werken met meerdere productielocaties.

Door het verbeteren van onder meer de ontsluiting, het waterbeheer, de betere verkaveling van gebieden en eventueel de verplaatsing van bedrijven worden de mogelijkheden voor de ontwikkeling van moderne bedrijven versterkt. Het effect neigt daarom richting schaalvergroting.

Daarnaast is het echter zo dat het landinrichtingsbeleid de laatste decennia in een bredere context vervat zit en ook gericht is op de mogelijkheden voor bijvoorbeeld natuur en recreatie. Op bepaalde delen van het platteland zijn de expansiemogelijkheden voor de land- en tuinbouw daardoor ingeperkt of moet de landbouw ruimte maken voor andere bestemmingen.

Diergezondheid en dierenwelzijn

Wanneer het beleid noodzaakt tot extra investeringen in bijvoorbeeld stallen, stimuleert dat doorgaans schaalvergroting. Vastgesteld wordt immers dat landbouwers die investeringen moeten doen op het vlak van diergezondheid en dierenwelzijn van de gelegenheid gebruik maken om de productie wat uit te breiden. Het gevolg is vaak ook dat zo'n nieuwe regelgeving (afschaffen leghennenhouderij in kooien, groepshuisvesting van zeugen) vooral kleinere en oudere bedrijven doet stoppen, wat de facto resulteert in een schaalvergroting van de betrokken sector: de gemiddelde bedrijfsgrootte neemt daardoor toe.

Welzijnsregelgeving (met bijvoorbeeld een lagere bezettingsgraad per vierkante meter staloppervlakte) kan de verdere groei van bedrijven op eenzelfde locatie echter belemmeren. Dat kan in een bijkomend effect resulteren: dat bedrijven met groeiplannen gedwongen worden om vanuit meerdere locaties te opereren. Deze koppeling is echter niet eenduidig: het gaat met name niet alleen over schaal maar ook over de intensiteit van de productie op een enkele locatie. Samen resulteren zij in effecten ten aanzien van bijvoorbeeld het milieu of de ruimtelijke ordening.

Energiebeleid

In het kader van energiebesparing en de productie van duurzame energie zijn er verschillende mogelijkheden op landbouwbedrijven. Sommige investeringen, zoals in kleinere windturbines of zonnepanelen, staan in principe los van de schaal van het bedrijf. Andere investeringen, zoals in vergistings- en warmtekrachtkoppelinginstallaties (WKK's) zijn pas bij een bepaalde omvang van de gas- of elektriciteitsproductie van het bedrijf rendabel en vergen daarom voldoende schaalgrootte.

Fiscaal beleid

Anders dan bijvoorbeeld in Nederland is er in Vlaanderen ten aanzien van de land- en tuinbouw eerder sprake van een steunbeleid dan van een fiscaal beleid. Dat betekent bijvoorbeeld dat bepaalde investeringen zoals in milieuverbetering of energiebesparing en –productie onder voorwaarden steun kunnen ontvangen van de overheid, eerder dan dat deze investeringen fiscaal aftrekbaar worden gemaakt bij de belastingaangifte.

Kennisontwikkeling

In het verleden zijn het landbouwonderzoek, het landbouwonderwijs en de landbouwvoorlichting in Vlaanderen vooral gericht geweest op het versterken van de concurrentiepositie van de bedrijven. Daarbij lag de klemtoon onder meer op de verbetering van de efficiëntie, op kostenverlaging en op de verhoging van de (arbeids)productiviteit. Door het vergroten van de kennis bij mensen die in de land- en tuinbouw werkzaam zijn, is de toepassing van nieuwe technologische mogelijkheden versneld. De komende jaren liggen nog veel vernieuwingen gereed voor toepassing in de landbouw: op het gebied van onder meer precisielandbouw, sensor- en nanotechnologie, nieuwe ICT-toepassingen en wellicht ook genomics.

SCHAALGROOTTE VAN VLAAMSE LAND- EN TUINBOUWBEDRIJVEN

Het voor 2011 verzamelde cijfermateriaal rond bedrijfsgrootte verschaft inzicht in de structuur van de land- en tuinbouw in Vlaanderen. We hebben daarbij gekeken naar de belangrijkste verschillen tussen subsectoren en provincies.

1 OORSPRONG CIJFERMATERIAAL

Deze cijfers zijn ontleend aan de landbouwtelling van 2011 van de FOD Economie - Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (ADSEI) en hebben betrekking op landbouwbedrijven in hun geheel. Er kan daarom alleen per bedrijf gekeken worden en niet per afzonderlijke locatie. Bij deze analyse wordt alleen rekening gehouden met de landbouwbedrijven met beroepsmatig karakter (standaard output groter dan 25.000 euro), die de specifieke diersoort hebben op het bedrijf (aantal dieren van een bepaald type is niet gelijk aan 0) of die de bedoelde plantaardige productie telen (oppervlakte niet gelijk aan 0). Bij de interpretatie van dit cijfermateriaal rond grootteorde is het tevens zo dat de belangrijkste dierlijke of plantaardige producties alleen apart (per type) bekeken kunnen worden, terwijl eenzelfde bedrijf uiteraard ook verschillende types dierlijke en plantaardige producties kan herbergen.

Indicaties voor de schaalgrootte van de professionele landbouwbedrijven worden gegeven in Tabel 1 (voor Vlaanderen) en Tabel 2 en Tabel 3 (volgens provincie). Dat gebeurt voor landbouwbedrijven met melkkoeien, zoogkoeien, vleesvarkens, zeugen, leghennen (en poeljen) en vleeskippen en voor landbouwbedrijven met akkerbouw, met tuinbouw in openlucht en met serres (glastuinbouw). Van belang is eveneens de informatie dat er voor de dierlijke productie gekeken wordt naar aantallen van een specifiek diertype (bijvoorbeeld melkkoeien) en dat andere verwante diertypes daarbij niet worden meegenomen (bijvoorbeeld jongvee van melkvee).

2 VLAANDEREN

Tabel 1 wil een beeld schetsen van de schaalgrootte van de Vlaamse bedrijven. We kijken daarbij naar de gemiddelde bedrijfsomvang en de omvang van de 5% en 1% grootste bedrijven. Ter referentie wordt ook telkens aangegeven om hoeveel bedrijven het gaat. Om een idee te geven van de maximale schaalgrootte in Vlaanderen in 2011 wordt in Tabel 1 ook een gemiddelde gegeven (voor het aantal dieren of het aantal hectare) van de vijf grootste bedrijven. Deze cijfers kunnen verrassen en dat heeft met name te maken met het feit dat het om gemiddelden per bedrijf gaat en niet om gemiddelden per locatie. Dit laatste soort cijfermateriaal, dat in de context van de discussie over de impact van schaalgrootte op de onmiddellijke leefomgeving veel relevanter zou zijn, is evenwel niet beschikbaar via ADSEI.

Uit Tabel 1 blijkt op het niveau van Vlaanderen en voor melkkoeien dat 95% van de bedrijven die deze dieren houden minder dan 109 dieren heeft en 1% minstens 168 dieren houdt. Het gemiddelde over de grootste vijf bedrijven bedroeg 441 melkkoeien.

95% van de Vlaamse landbouwbedrijven die zoogkoeien houden, heeft minder dan 82 zoogkoeien en 1% heeft er minstens 140. Het gemiddelde over de grootste vijf bedrijven bedroeg 359 zoogkoeien.

95% van de bedrijven die vleesvarkens hebben, houdt minder dan 1.566 dieren en 1% heeft er minstens 2.789. Het gemiddelde over de grootste vijf bedrijven bedroeg 17.723 vleesvarkens.

95% van de bedrijven die zeugen houden, heeft minder dan 497 dieren en 1% heeft er minstens 978. Het gemiddelde over de grootste vijf bedrijven bedroeg 3.700 zeugen.

Voor leghennen (en poeljen) geldt dat 95% van de bedrijven die deze dieren hebben, er minder dan 60.000 houdt en 1% er minstens 99.000 heeft. Het gemiddelde over de grootste vijf bedrijven bedroeg 215.507 leghennen (en poeljen).

Bij vleeskippen houdt 95% van de bedrijven die deze dieren hebben minder dan 85.000 dieren en 1% houdt er minstens 170.000. Het gemiddelde over de grootste vijf bedrijven bedroeg 264.706 vleeskippen.

Voor akkerbouw blijkt dat 95% van de bedrijven die deze teeltcategorie hebben daarvoor minder dan 51,97 ha ter beschikking heeft terwijl 1% van de bedrijven minstens 102,25 ha in gebruik heeft. Het gemiddelde over de vijf grootste bedrijven bedroeg 557,81 ha akkerbouw.

Bij tuinbouw in openlucht heeft 95% van de bedrijven met deze teelten daarvoor minder dan 29,26 ha ter beschikking. 1% van de bedrijven heeft minstens 61 ha. Het gemiddelde over de vijf grootste bedrijven bedroeg 186,99 ha tuinbouw in openlucht.

Met betrekking tot de bedrijven die serres hebben, blijkt 95% minder dan 3,26 ha onder glas te hebben en 1% minstens 7,15 ha onder glas. Het gemiddelde over de grootste vijf glastuinbouwbedrijven bedroeg 13,11 ha onder glas.

Wanneer alle cultuurgrond in rekening wordt gebracht, blijkt 95% van de Vlaamse landbouwbedrijven met beroepsmatig karakter over minder dan 77,82 ha te beschikken en 1% over minstens 134,43 ha. Het gemiddelde over de vijf grootste bedrijven bedroeg 602,75 ha.

3 PER PROVINCIE

Vervolgens is het ook interessant om na te gaan of de schaalgrootte van bedrijven verschilt volgens provincie (zie Tabel 2 en Tabel 3). Let wel: het gaat ook hier om cijfers per bedrijf en niet noodzakelijkerwijze om cijfers op een enkele locatie. De gegevens van een bedrijf worden toegewezen aan de provincie waar de hoofdzetel gevestigd is.

Melkkoeien

Het grootste aantal melkkoeien per provincie bevond zich in 2011 in West-Vlaanderen (87.178 stuks), vóór Oost-Vlaanderen (74.868 stuks) en Antwerpen (73.321 stuks). Naar bedrijfsgrootte is de situatie evenwel verschillend. In de provincie Antwerpen had 5% van de bedrijven meer dan 152 en 1% meer dan 239 melkkoeien. Limburg kwam op de tweede plaats: daar had 5% meer dan 135 en 1% meer dan 188 melkkoeien. De gemiddelde bedrijfsgrootte voor bedrijven met melkkoeien in de provincie Antwerpen lag met 70 melkkoeien ook hoger dan in Limburg (gemiddelde van 65 melkkoeien). Voor West-Vlaanderen lag het gemiddelde het laagst met 38 melkkoeien.

Zoogkoeien

Naar aantallen zoogkoeien per provincie kwamen West-Vlaanderen met 78.614 dieren en Oost-Vlaanderen met 56.328 dieren duidelijk vooraan. Daarna volgden Vlaams-Brabant (met 22.597 zoogkoeien), Antwerpen (met 16.559) en Limburg (met 16.310). Naar schaalgrootte waren de verschillen tussen de provincies relatief klein. 5% van de bedrijven die zoogkoeien hebben in Antwerpen had minstens 96 dieren. Voor de andere provincies had 5% van de bedrijven er minstens tussen de 84 en de 80. 1% van de bedrijven die zoogkoeien houden, had er in 2011 minstens 150 in Antwerpen en Oost-Vlaanderen, minstens 142 in Vlaams-Brabant, minstens 141 in Limburg en minstens 135 in West-Vlaanderen. Op basis van de aantallen dieren lag voor de verschillende provincies de gemiddelde bedrijfsgrootte van de bedrijven die deze dieren houden erg dicht bij elkaar: de gemiddelden schommelden tussen de 26 en de 29 zoogkoeien per bedrijf.

Vleesvarkens

Het grootste aantal vleesvarkens was in 2011 te vinden in West-Vlaanderen (1.531.823 stuks), vóór Oost-Vlaanderen (488.751 stuks) en Antwerpen (435.901 stuks). Naar schaalgrootte komt Antwerpen vooraan met 5% van de bedrijven met meer dan 1.960 en 1% van de bedrijven met meer dan 3.600 vleesvarkens. In West-Vlaanderen had 5% van de bedrijven meer dan 1.574 en 1% van de bedrijven meer dan 2.840 vleesvarkens. In Oost-Vlaanderen had 5% van de bedrijven meer dan 1.508 en 1% van de bedrijven meer dan 2.659 vleesvarkens. Naar gemiddelde bedrijfsgrootte voor bedrijven met vleesvarkens kwam Antwerpen vooraan met 761 vleesvarkens, vóór West-Vlaanderen (679 vleesvarkens), Oost-Vlaanderen (608 vleesvarkens), Limburg (526 vleesvarkens) en Vlaams-Brabant (497 vleesvarkens).

Zeugen

Voor de zeugen zien we een analoog beeld. Het grootste aantal was te vinden in West-Vlaanderen (267.557 stuks) vóór Oost-Vlaanderen (98.448 stuks) en Antwerpen (80.346 stuks). Naar schaalgrootte komt Antwerpen vooraan met 5% van de bedrijven met meer dan 611 en 1% met meer dan 1.000 zeugen. De cijfers voor Oost- en West-Vlaanderen zijn erg vergelijkbaar. In Oost-Vlaanderen had 5% van de bedrijven meer dan 490 en 1% meer dan 978 zeugen en in West-Vlaanderen had 5% van de bedrijven meer dan 491 en 1% meer dan 953 zeugen. Naar gemiddelde bedrijfsgrootte voor bedrijven met zeugen kwam Antwerpen vooraan met 234 zeugen, vóór West-Vlaanderen (193 zeugen), Oost-Vlaanderen (183 zeugen), Limburg (175 zeugen) en Vlaams-Brabant (139 zeugen).

Leghennen

Het grootste aantal leghennen (en poeljen) bevond zich in 2011 in West-Vlaanderen (4.257.709 stuks), vóór Antwerpen (3.841.115 stuks) en Oost-Vlaanderen (1.783.141 stuks). 5% van de betrokken bedrijven in Antwerpen had meer dan 80.000 stuks en 1% meer dan 100.000 stuks. In West-Vlaanderen had 5% van de bedrijven meer dan 65.000 stuks en 1% meer dan 177.901 stuks. De gemiddelde bedrijfsgrootte voor landbouwbedrijven met leghennen (en poeljen) was ook in de provincie Antwerpen het hoogst met 24.466 leghennen (en poeljen). Daarna kwamen West-Vlaanderen (14.887 dieren), Limburg (14.706 dieren), Oost-Vlaanderen (11.358 dieren) en Vlaams-Brabant (653 dieren).

Vleeskippen

Naar aantallen vleeskippen kwam West-Vlaanderen in 2011 eveneens vooraan met 6.781.825 stuks, vóór Antwerpen (met 5.465.354 stuks) en Oost-Vlaanderen (met 4.044.955 stuks). 5% van de betrokken bedrijven had meer dan 100.000 stuks in Vlaams-Brabant, meer dan 92.262 stuks in Antwerpen, meer dan 84.900 stuks in Oost-Vlaanderen, meer dan 83.500 stuks in Limburg en meer dan 80.000 stuks in West-Vlaanderen. 1% van de bedrijven met vleeskippen had meer dan 331.925 stuks in Oost-Vlaanderen, meer dan 190.000 stuks in Vlaams-Brabant en meer dan 170.000 stuks in Antwerpen. De gemiddelde bedrijfsgrootte voor bedrijven met vleeskippen lag in de provincie Antwerpen met 44.434 vleeskippen hoger dan in Limburg (37.445 dieren), Oost-Vlaanderen (36.772 dieren), West-Vlaanderen (33.082 dieren) en Vlaams-Brabant (25.438 dieren).

Akkerbouw

Naar aantal hectare akkerbouw kwam West-Vlaanderen in 2011 op de eerste plaats met 80.035 ha, vóór Oost-Vlaanderen met 44.935 ha en Vlaams-Brabant met 42.763 ha. 5% van de betrokken bedrijven had meer dan 72,11 ha in Vlaams-Brabant, meer dan 60,47 ha in Limburg, meer dan 46,59 ha in West-Vlaanderen, meer dan 41,69 ha in Oost-Vlaanderen en meer dan 41,13 ha Antwerpen. 1% van de bedrijven met akkerbouw had meer dan 156,03 ha in Vlaams-Brabant, meer dan 116,74 ha in Antwerpen, meer dan 105,27 ha in Limburg, meer dan 99,70 ha in West-Vlaanderen en meer dan 82,97 ha in Oost-Vlaanderen. De gemiddelde oppervlakte akkerbouw voor de bedrijven die akkerbouwteelten hebben, lag in de provincie Vlaams-Brabant het hoogst met 26,23 ha, vóór Limburg (19,14 ha), West-Vlaanderen (15,74 ha), Oost-Vlaanderen (14,31 ha) en Antwerpen (13,19 ha).

Tuinbouw in openlucht

Met betrekking tot het aantal hectare tuinbouw in openlucht werd de grootste oppervlakte in 2011 in West-Vlaanderen geregistreerd met 18.537 ha. Daarna volgden Limburg (12.723 ha), Oost-Vlaanderen (6.509 ha), Vlaams-Brabant (6.378 ha) en Antwerpen (3.908 ha). 5% van de landbouwbedrijven met tuinbouw in openlucht hadden meer dan 44,27 ha in Limburg, meer dan 30,69 ha in Vlaams-Brabant, meer dan 25,78 ha in West-Vlaanderen, meer dan 24,50 ha in Antwerpen en meer dan 21,62 ha in Oost-Vlaanderen. 1% van de betrokken bedrijven had 82,07 ha in Limburg, 64,68 ha in Vlaams-Brabant, 62,13 ha in Antwerpen, 46,50 ha in West-Vlaanderen en 45 ha in Oost-Vlaanderen. De gemiddelde oppervlakte tuinbouw in openlucht voor de bedrijven die deze teelten hebben, was het hoogst in Limburg met 13,36 ha. Daarna kwamen Vlaams-Brabant met 9,15 ha, West-Vlaanderen met 8 ha, Antwerpen met 7,13 ha en Oost-Vlaanderen met 6,57 ha.

Glastuinbouw

Voor de glastuinbouw was de grootste oppervlakte serres in 2011 te vinden in Antwerpen met 797 hectare, vóór Oost-Vlaanderen (424 ha) en West-Vlaanderen (402 ha). Naar bedrijfsgrootte komt Antwerpen vooraan met 5% van de bedrijven met meer dan 5 ha en 1% met meer dan 9,41 ha. Voor de andere provincies lagen de cijfers relatief dicht bijeen: 5% van de glastuinbouwbedrijven heeft meer dan 3,20 ha in Vlaams-Brabant, meer dan 2,96 ha in Oost-Vlaanderen, meer dan 2,90 ha in Limburg en meer dan 2,30 ha in West-Vlaanderen. In Limburg had 1% van de bedrijven meer dan 6,80 ha en in Vlaams-Brabant had 1% meer dan 5,75 ha. De gemiddelde oppervlakte onder glas voor bedrijven met glastuinbouw lag in de provincie Antwerpen met 1,68 hectare beduidend hoger dan in de andere provincies. Het gemiddelde bedroeg 0,93 ha in Oost-Vlaanderen, 0,82 ha in Limburg, 0,72 ha in West-Vlaanderen en 0,71 ha in Vlaams-Brabant.

Cultuurgrond

Wanneer de volledige oppervlakte cultuurgrond in aanmerking wordt genomen, krijgen we met betrekking tot schaalgrootte het volgende beeld. Gemiddeld hadden de bedrijven 30,8 ha cultuurgrond in gebruik. 5% van de bedrijven beschikte evenwel over minstens 77,82 ha en 1% over minstens 134,43 ha. Het gemiddeld aantal hectare voor de grootste vijf bedrijven bedroeg 602,75 ha.

Per provincie bekeken, lag de grootste oppervlakte cultuurgrond in West-Vlaanderen (met 195.318 ha), vóór Oost-Vlaanderen (met 133.973 ha), Antwerpen (met 80.588 ha), Vlaams-Brabant (met 78.700 ha) en Limburg (met 75.733 ha). Naar schaalgrootte stak Vlaams-Brabant er bovendien met 5% van de bedrijven met minstens 100,89 ha en 1% met minstens 177,83 ha cultuurgrond.

Algemeen

De cijfers geven aan dat West-Vlaanderen de landbouwprovincie bij uitstek is, zowel in absolute aantallen dieren als areaal (behalve voor het areaal glastuinbouw waar de provincie Antwerpen vooraan komt).

Los van het totale aantal dieren per provincie valt evenwel op dat de gemiddelde bedrijfsgrootte voor alle beschouwde dierlijke producties (melkkoeien, zoogkoeien, vleesvarkens, zeugen, leghennen (en poeljen) en vleeskippen) in de provincie Antwerpen het hoogst was.

Voor de plantaardige producties was het beeld gedifferentieerd. Het gemiddelde aantal hectare akkerbouw voor bedrijven die deze teelten hebben was het hoogst in de provincie Vlaams-Brabant. Het gemiddelde aantal hectare tuinbouw in openlucht voor de bedrijven die deze teelten hebben, was het hoogst in de provincie

Limburg en het gemiddeld aantal hectare glastuinbouw voor bedrijven die glastuinbouw hebben het hoogst in de provincie Antwerpen. Wanneer alle cultuurgrond in aanmerking wordt genomen, kwam Vlaams-Brabant opnieuw vooraan.

Tabel 1. Indicaties voor de schaalgrootte van de landbouwbedrijven in Vlaanderen (2011, bedrijven met standaard output > 25.000 euro)

	Totaal			5% grootste bedrijven		1% grootste bedrijven		5 grootste bedrijven
	Aantal bedrijven	Aantal dieren	Gemiddeld aantal dieren per bedrijf	Aantal bedrijven	Minimum aantal dieren	Aantal bedrijven	Minimum aantal dieren	Gemiddeld aantal dieren
Melkkoeien	6.035	289.701	48	302	109	60	168	441
Zoogkoeien	6.806	190.408	28	340	82	68	140	359
Vleesvarkens	4.164	2.730.895	656	208	1.566	42	2.789	17.723
Zeugen	2.585	498.487	193	129	497	26	978	3.700
Leghennen (en poeljen)	748	10.877.980	14.543	37	60.000	8	99.000	215.507
Vleeskippen	541	19.716.682	36.445	27	85.000	5	170.000	264.706

	Totaal			5% grootste bedrijven		1% grootste bedrijven		5 grootste bedrijven
	Aantal bedrijven	Aantal hectare	Gemiddeld aantal hectare per bedrijf	Aantal bedrijven	Minimum aantal hectare	Aantal bedrijven	Minimum aantal hectare	Gemiddeld aantal hectare
Cultuurgrond	18.324	564.312	30,80	916	77,82	183	134,43	602,75
Akkerbouw	12.221	206.814	16,92	611	51,97	122	102,25	557,81
Tuinbouw openlucht	5.505	48.054	8,73	275	29,26	55	61,00	186,99
Glastuinbouw	1.697	1.784	1,05	85	3,26	17	7,15	13,11

Bron: berekening AMS op basis van FOD Economie - ADSEI (2011)

Tabel 2. Indicaties voor de schaalgrootte van de landbouwbedrijven volgens provincie - Gemiddelde bedrijfsgrootte (2011, bedrijven met standaard output > 25.000 euro)

	Antwerpen			Limburg			Oost-Vlaanderen			Vlaams-Brabant			West-Vlaanderen		
	Aantal bedrijven	Aantal dieren	Gemiddelde per bedrijf	Aantal bedrijven	Aantal dieren	Gemiddelde per bedrijf	Aantal bedrijven	Aantal dieren	Gemiddelde per bedrijf	Aantal bedrijven	Aantal dieren	Gemiddelde per bedrijf	Aantal bedrijven	Aantal dieren	Gemiddelde per bedrijf
Melkkoeien	1.047	73.321	70	559	36.199	65	1.753	74.868	43	380	18.135	48	2.296	87.178	38
Zoogkoeien	573	16.559	29	620	16.310	26	2.047	56.328	28	786	22.597	29	2.780	78.614	28
Vleesvarkens	573	435.901	761	371	195.330	526	804	488.751	608	159	79.090	497	2.257	1.531.823	679
Zeugen	343	80.346	234	231	40.454	175	539	98.448	183	84	11.682	139	1.388	267.557	193
Leghennen (en poeljen)	157	3.841.115	24.466	64	941.196	14.706	157	1.783.141	11.358	84	54.819	653	286	4.257.709	14.887
Vleeskippen	123	5.465.354	44.434	67	2.508.782	37.445	110	4.044.955	36.772	36	915.766	25.438	205	6.781.825	33.082

	Antwerpen			Limburg			Oost-Vlaanderen			Vlaams-Brabant			West-Vlaanderen		
	Aantal bedrijven	Aantal hectare	Gemiddelde per bedrijf	Aantal bedrijven	Aantal hectare	Gemiddelde per bedrijf	Aantal bedrijven	Aantal hectare	Gemiddelde per bedrijf	Aantal bedrijven	Aantal hectare	Gemiddelde per bedrijf	Aantal bedrijven	Aantal hectare	Gemiddelde per bedrijf
Cultuurgrond	2.920	80.588	27,60	2.264	75.733	33,45	4.521	133.973	29,63	2.000	78.700	39,35	6.619	195.318	29,51
Akkerbouw	1.042	13.746	13,19	1.324	25.336	19,14	3.141	44.935	14,31	1.630	42.763	26,23	5.084	80.035	15,74
Tuinbouw openlucht	548	3.908	7,13	952	12.723	13,36	991	6.509	6,57	697	6.378	9,15	2.317	18.537	8,00
Glastuinbouw	474	797	1,68	115	94	0,82	458	424	0,93	93	66	0,71	557	402	0,72

Bron: berekening AMS op basis van FOD Economie - ADSEI (2011)

Tabel 3. Indicaties voor de schaalgrootte van de landbouwbedrijven volgens provincie - Minimumgrootte van 5% en 1% grootste bedrijven (2011, bedrijven met standaard output > 25.000 euro)

	Antwerpen		Limburg		Oost-Vlaanderen		Vlaams-Brabant		West-Vlaanderen	
	5% van de bedrijven heeft meer dan ... (dieren)	1% van de bedrijven heeft meer dan ... (dieren)	5% van de bedrijven heeft meer dan ... (dieren)	1% van de bedrijven heeft meer dan ... (dieren)	5% van de bedrijven heeft meer dan ... (dieren)	1% van de bedrijven heeft meer dan ... (dieren)	5% van de bedrijven heeft meer dan ... (dieren)	1% van de bedrijven heeft meer dan ... (dieren)	5% van de bedrijven heeft meer dan ... (dieren)	1% van de bedrijven heeft meer dan ... (dieren)
Melkkoeien	152	239	135	188	90	127	111	195	84	124
Zoogkoeien	96	150	80	141	81	150	84	142	83	135
Vleesvarkens	1.960	3.600	1.300	1.799	1.508	2.659	1.500	2.580	1.574	2.840
Zeugen	611	1.000	404	819	490	978	338	980	491	953
Leghennen (en poeljen)	80.000	100.000	65.000	92.100	58.060	80.000	3.000	18.000	65.000	177.901
Vleeskippen	92.262	170.000	83.500	157.200	84.900	331.925	100.000	190.000	80.000	125.000

	Antwerpen		Limburg		Oost-Vlaanderen		Vlaams-Brabant		West-Vlaanderen	
	5% van de bedrijven heeft meer dan ... (ha)	1% van de bedrijven heeft meer dan ... (ha)	5% van de bedrijven heeft meer dan ... (ha)	1% van de bedrijven heeft meer dan ... (ha)	5% van de bedrijven heeft meer dan ... (ha)	1% van de bedrijven heeft meer dan ... (ha)	5% van de bedrijven heeft meer dan ... (ha)	1% van de bedrijven heeft meer dan ... (ha)	5% van de bedrijven heeft meer dan ... (ha)	1% van de bedrijven heeft meer dan ... (ha)
Cultuurgrond	76,43	155,28	84,09	134,13	71,65	115,97	100,89	177,83	70,17	122,02
Akkerbouw	41,13	116,74	60,47	105,27	41,69	82,97	72,11	156,03	46,59	99,70
Tuinbouw openlucht	24,50	62,13	44,27	82,07	21,62	45,00	30,69	64,68	25,78	46,50
Glastuinbouw	5,00	9,41	2,90	6,80	2,96	4,10	3,20	5,75	2,30	4,40

Bron: berekening AMS op basis van FOD Economie - ADSEI (2011)

SCHAALVERGROTING OP VLAAMSE LAND- EN TUINBOUWBEDRIJVEN

Na de situering van het fenomeen schaalvergroting en de analyse van de schaalgrootte in de Vlaamse land- en tuinbouw in 2011, heeft dit hoofdstuk als doel om het proces van schaalvergroting in de loop der tijd in kaart te brengen. Aan de hand van indicatoren willen we een beter inzicht krijgen in de evolutie van de schaalgrootte van de Vlaamse land- en tuinbouwbedrijven.

1 METHODOLOGISCHE AANDACHTSPUNTEN

Om het schaalvergrotingsproces in beeld te brengen, zullen we in dit hoofdstuk nagaan hoe een aantal variabelen evolueerden in de periode 2001-2012. Het gaat om informatie die afkomstig is uit de landbouwtellingen door de FOD Economie, Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie. Het is belangrijk om op te merken dat er in 2011 een methodologische breuk in het register zit, aangezien de selectie van de bedrijven gewijzigd werd. Voor de arealen is er een bijkomende wijziging in 2012, aangezien het ADSEI register dan werd afgestemd op de regionale registers (verzamel aanvraag). Deze trendbreuken worden in de tabellen en figuren weergegeven door een *.

In dit hoofdstuk houden we enkel rekening met de professionele bedrijven (of bedrijven met een beroepsmatig karakter) die in Vlaanderen liggen. We definiëren deze beroepsmatige bedrijven als bedrijven die een standaard output (SO) hebben die groter is dan 25.000 euro.

In de analyse kijken we vervolgens naar de aanwezigheid van specifieke teelten of dieren op het bedrijf. Het gaat om een ruime indeling, die los staat van de specialisatiegraad van het bedrijf. Er wordt namelijk gekeken naar alle teelten of dieren op het bedrijf, zowel binnen de specialisatie als binnen de andere bedrijfstakken. Dit houdt meteen ook in dat er geen som van de bedrijven gemaakt mag worden. Een bedrijf dat bijvoorbeeld akkerbouwgewassen en rundvee heeft, zal namelijk twee keer voorkomen in de analyse.

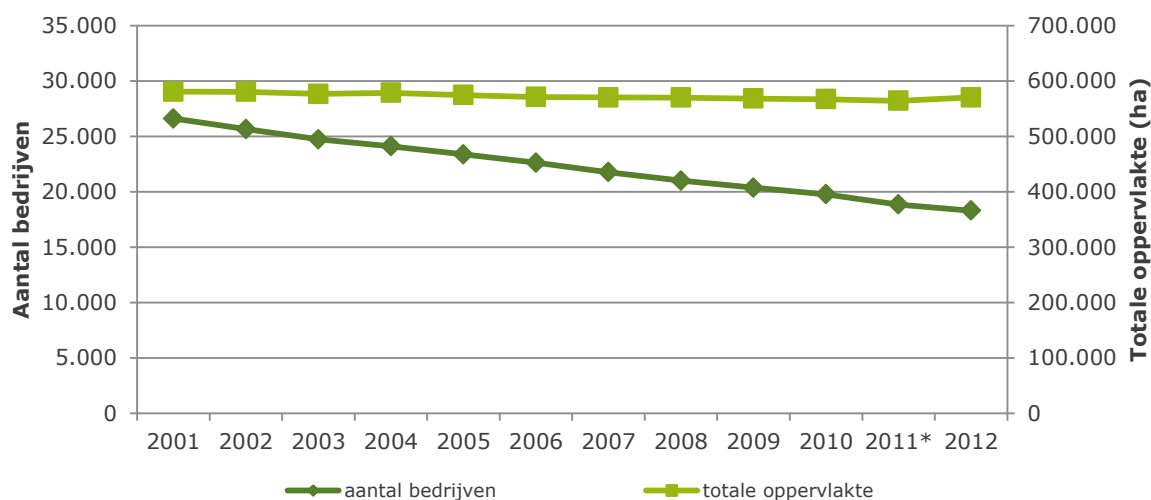
Ten slotte merken we nog op dat we in de onderstaande tekst kozen voor een weergave van de cijfers via grafieken. We denken dat dit een beter "beeld" geeft van de evoluties. De cijfers achter de grafieken zijn echter beschikbaar in de tabellen in de bijlage.

2 ALGEMEEN BEELD OP SCHAALVERGROTING

We starten de analyse met een beeld van de situatie op het niveau van de volledige Vlaamse land- en tuinbouw. In de volgende secties zullen we dieper ingaan op de specifieke teelten en dieren.

Figuur 2 geeft de evolutie van het aantal professionele bedrijven en de totale oppervlakte cultuurgrond die zij bewerkten, in functie van de tijd. Uit de figuur blijkt dat beide variabelen een dalende tendens kenden, maar het aantal bedrijven daalde sterker dan de oppervlakte cultuurgrond: 31% t.o.v. 2%. Dat resulteert in een stijging van de gemiddelde oppervlakte cultuurgrond met bijna 43%.

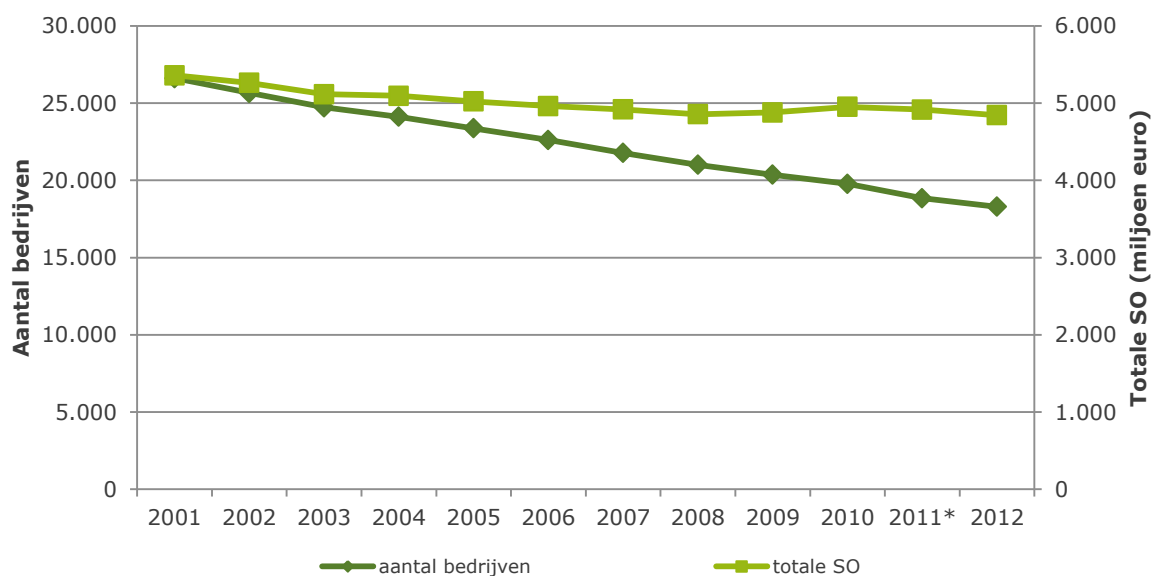
Figuur 2. Evolutie van het aantal beroepsmatige bedrijven en de totale oppervlakte cultuurgrond (ha), Vlaanderen, 2001-2012

Bron: AMS op basis van FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (* trendbreuk)

Figuur 3 geeft de evolutie weer van het aantal bedrijven met beroepsmatig karakter en de totale standaardoutput. Op die manier krijgen we een zicht op de economische output gerealiseerd door de sector. Ook hier stellen we vast dat beide variabelen een dalende tendens kennen over de periode 2001-2012. De daling is evenwel sterker voor het aantal bedrijven dan voor de totale SO (31% t.o.v. 10%). Dat resulteert uiteindelijk in een stijging van de gemiddelde standaard output per bedrijf met 31,5%.

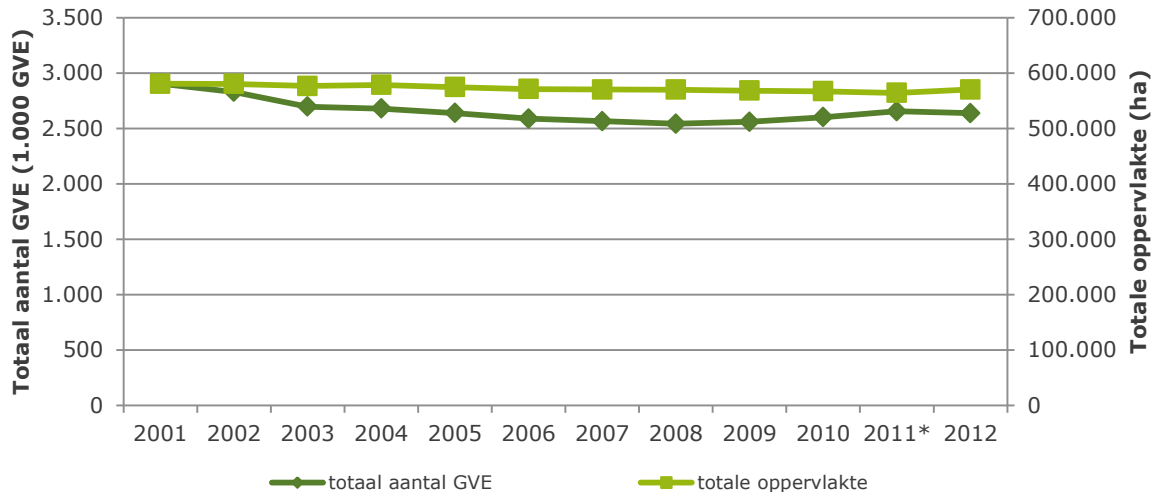
Figuur 3. Evolutie van het aantal professionele bedrijven en de totale standaard output (miljoen euro), Vlaanderen, 2001-2012

Bron: AMS op basis van FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (* trendbreuk)

Een andere manier om een algemeen beeld te krijgen van de evoluties in de Vlaamse land- en tuinbouw, bestaat erin om het totaal aantal grootvee-eenheden² uit te zetten ten opzichte van de totale oppervlakte cultuurgrond. Dat is een indicatie van de veedichtheid. Uit figuur 4 blijkt dat beide variabelen opnieuw een dalende tendens kennen. De totale oppervlakte daalde met 2%, het aantal GVE met 9%. Per bedrijf komt dat neer op een daling van de veedichtheid per bedrijf (uitgedrukt als het aantal GVE per ha) met 7%. Op Vlaams niveau worden er dus minder dieren aangehouden in vergelijking met het beschikbare areaal.

Figuur 4. Evolutie van de totale oppervlakte cultuurgrond (ha) en het totaal aantal grootvee-eenheden (duizend GVE), Vlaanderen, 2001-2012

Bron: AMS op basis van FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (* trendbreuk)

3 BEELD OP HET SCHAALVERGROTINGSPROCES VIA INDICATOREN

Bij de volgende stap in de analyse gaan we meer specifiek kijken naar de evolutie van bepaalde indicatoren. We kijken hierbij naar de verschillen tussen bedrijven met specifieke teelten of dieren, om na te gaan of zij in de loop der tijd een andere evolutie kenden.

3.1 Aantal bedrijven

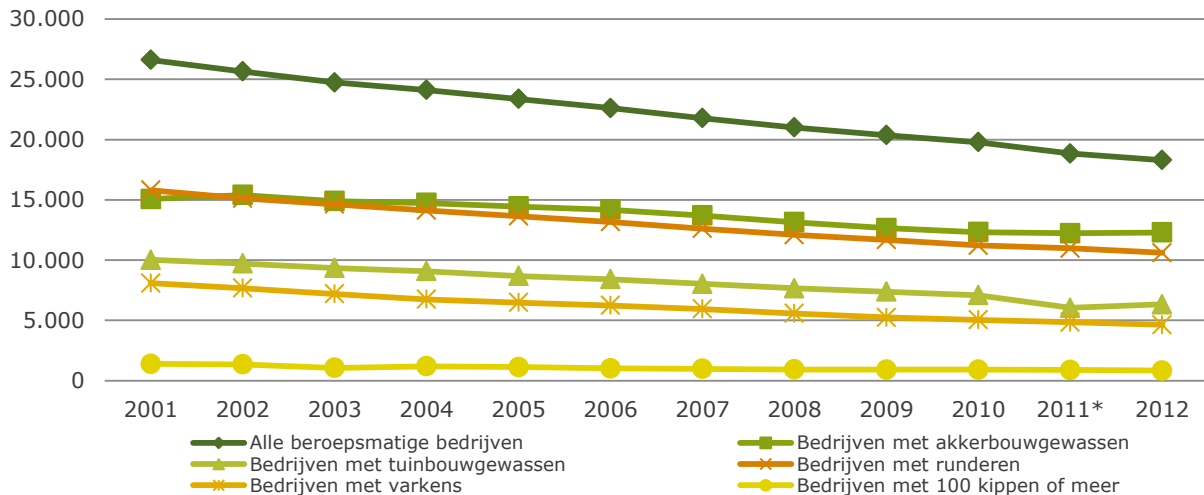
De evolutie van het aantal bedrijven is weergegeven in Figuur 5. Het totale aantal bedrijven in Vlaanderen daalde met meer dan 30% in de periode 2001-2012. Uit de figuur blijkt dat de verschillende groepen van bedrijven met de aanwezigheid van bepaalde teelten of dieren (akkerbouwgewassen, tuinbouwgewassen, runderen, varkens en kippen) een dalende tendens kenden, maar het niveau waarop dat gebeurde is wel verschillend. Zo zijn er bv. meer bedrijven met runderen dan met kippen.

Om een beter zicht te krijgen op de verschillen tussen de groepen, is het gemakkelijker om te werken met een index. Hierbij wordt het aantal bedrijven in 2001 gelijk gesteld aan 100% en wordt vervolgens de evolutie ten opzichte van die 100% (stijging of afname van het aantal bedrijven) weergegeven. De dalende trend van het aantal bedrijven wordt duidelijk bevestigd in Figuur 6. De daling is het minst groot voor de bedrijven met

² Bij de berekening van het aantal grootvee-eenheden werden volgende coëfficiënten gebruikt: Totaal aantal paardachtigen (0,6), runderen jonger dan 1 jaar (0,4), mannelijke en vrouwelijke runderen van 1 jaar tot jonger dan 2 jaar (0,6), mannelijke runderen van 2 jaar en meer (1), vrouwelijke runderen van 2 jaar en meer – vaarzen (0,5), melkkoeien (1), zoogkoeien (0,8), oaien (0,1), andere schapen (0,1), vrouwelijke geiten (0,1), vrouwelijke geitjes voor opfok en overige geiten (0,1), biggen van minder dan 20 kg (0,027), zeugen (0,5), varkens van 20 kg tot minder dan 50 kg, mestvarkens en beren (0,3), vleeskippen (0,007), leghennen, poeljen en fokhanen (0,014) en ander pluimvee (0,03).

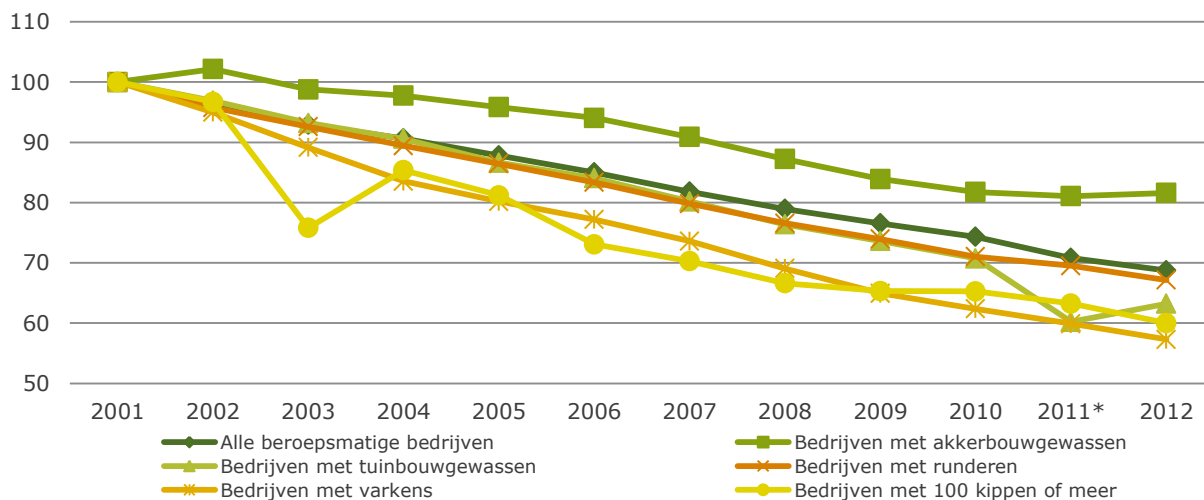
akkerbouwgewassen en het meest uitgesproken voor de bedrijven met varkens. We stellen ook vast dat er een sterke daling was van het aantal bedrijven met kippen in 2003. De uitzonderlijk lage waarde is te wijten aan de extra leegstand door de maatregelen tegen de vogelgriep. De knik van het aantal tuinbouwbedrijven in 2011 is gelinkt aan de wijziging in de methode bij ADSEI, waardoor er minder tuinbouwbedrijven in het register zitten.

Figuur 5. Aantal bedrijven in functie van de aanwezige teelten en dieren, Vlaanderen, 2001-2012

Bron: AMS op basis van FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (* trendbreuk)

Figuur 6. Aantal bedrijven in functie van de aanwezige teelten en dieren, index: 2001 = 100%, Vlaanderen, 2001-2012

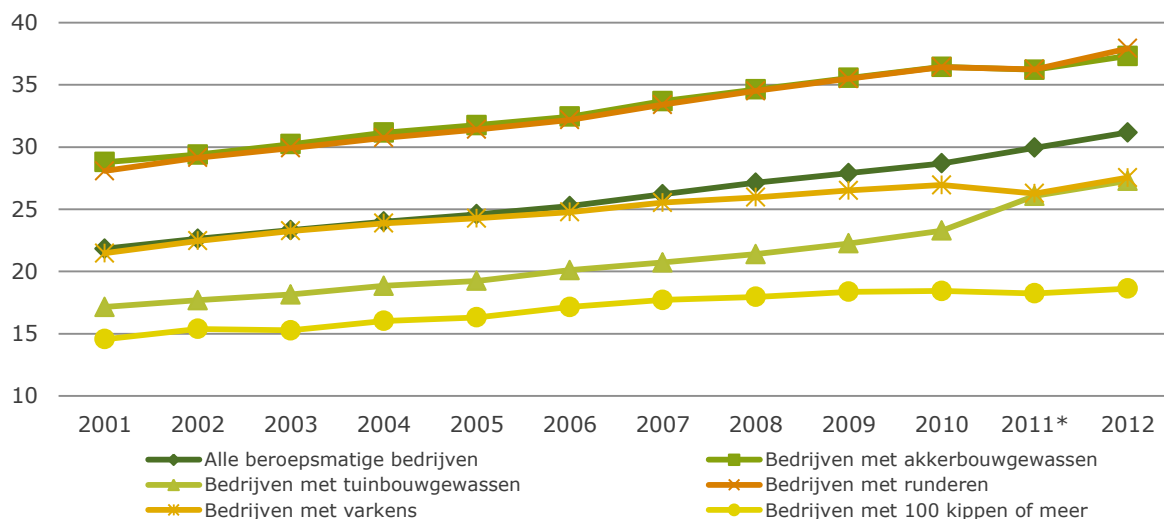

Bron: AMS op basis van FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (* trendbreuk)

3.2 Oppervlakte cultuurgrond

Zoals we hierboven al aangaven, daalde de totale oppervlakte cultuurgrond tussen 2001 en 2012 met iets minder dan 2%. Gezien de sterkere daling van het aantal bedrijven, kan een belangrijke stijging vastgesteld worden van de gemiddelde oppervlakte: van 21,8 naar 31,2 ha per bedrijf. Dat komt overeen met een stijging van bijna 43%. Als we naar de evolutie in functie van de aanwezigheid van teelten of dieren kijken in Figuur 7, blijkt logischerwijs dat de bedrijven met akkerbouwgewassen en runderen de grootste oppervlakte cultuurgrond hebben. De gelijklopende evolutie van beide groepen is te verklaren door de aanwezigheid van akkerbouw- en andere gewassen (zoals voeder en grasland) bij rundveebedrijven. Bedrijven met kippen hebben de kleinste gemiddelde oppervlakte cultuurgrond.

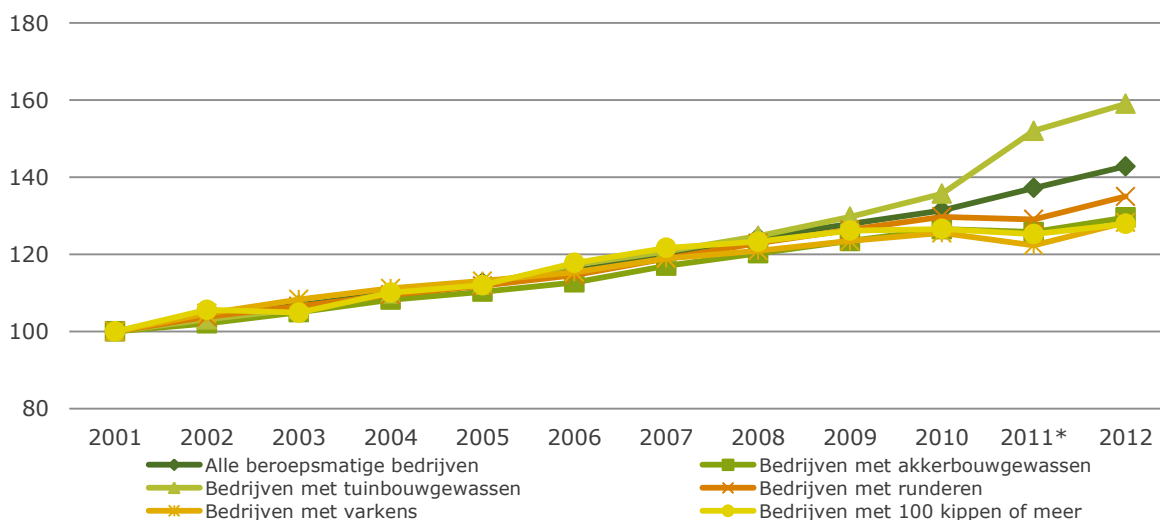
Figuur 7. Gemiddelde oppervlakte cultuurgrond (ha) in functie van de aanwezige teelten en dieren, Vlaanderen, 2001-2012

Bron: AMS op basis van FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (* trendbreuk)

Figuur 8 geeft een beter inzicht in de verschillen tussen de groepen van bedrijven. De figuur toont vooral aan dat alle groepen een gelijkaardige trend kenden over de jaren. Enkel voor de laatste twee jaar blijken de evoluties uiteen te lopen. Vooral de versnelde stijging van de gemiddelde oppervlakte cultuurgrond bij tuinbouwgewassen valt op. Het areaal cultuurgrond van de andere groepen nam minder snel toe in vergelijking met het geheel van de bedrijven.

Figuur 8. Gemiddelde oppervlakte cultuurgrond (ha) in functie van de aanwezige teelten en dieren, index: 2001 = 100%, Vlaanderen, 2001-2012

Bron: AMS op basis van FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (* trendbreuk)

Om een beter zicht te krijgen op de specifieke situatie van de bedrijven, kijken we ook iets dieper naar de oppervlakte van de teelten die voorkomen. Zo geeft Tabel 4 de evolutie weer van de gemiddelde oppervlakte akkerbouw- en tuinbouwgewassen op de beroepsmatige bedrijven (waar deze teeltgroepen voorkomen). Het gaat dus slechts om een gedeelte van de oppervlakte cultuurgrond, zoals weergegeven in de vorige figuren. Uit de cijfers blijkt dat de gemiddelde oppervlakte akkerbouwgewassen met ongeveer een derde steeg in de periode 2001-2012, van 12,5 naar 16,6 hectare. De gemiddelde oppervlakte tuinbouwgewassen steeg nog sterker in dezelfde periode: +54%. Waar deze bedrijven in 2001 gemiddelde 5 ha tuinbouwgewassen hebben, komen ze nu uit op 7,7 ha.

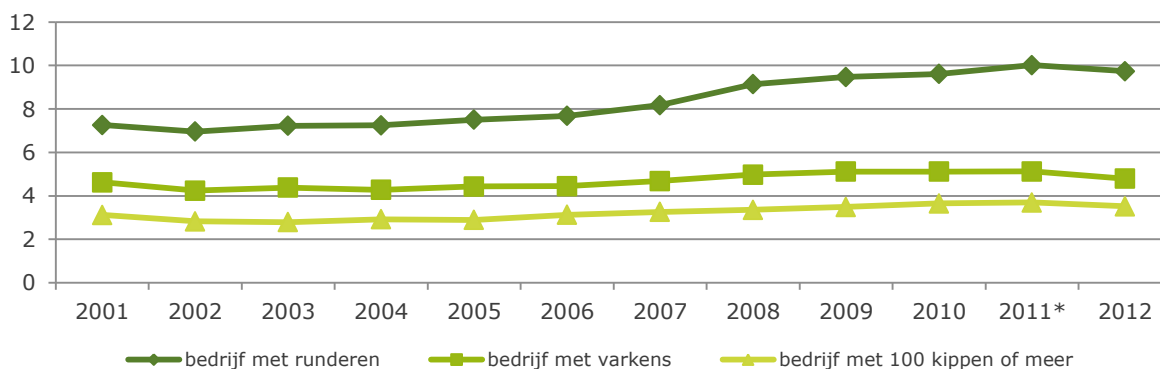
Tabel 4. Gemiddelde oppervlakte akker- en tuinbouwgewassen per bedrijf (ha) op beroepsmatige bedrijven waar die gewassen voorkomen, Vlaanderen, 2001-2012

Oppervlakte (ha)	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012	2012 t.o.v. 2001
Akkerbouwgewassen	12,5	13,2	13,5	14,4	14,6	14,9	15,6	16,0	16,4	16,9	16,9	16,6	+33%
Tuinbouwgewassen	5,0	5,1	5,2	5,4	5,6	5,9	6,1	6,3	6,6	7,0	8,2	7,7	+54%

Bron: AMS op basis van FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (* trendbreuk)

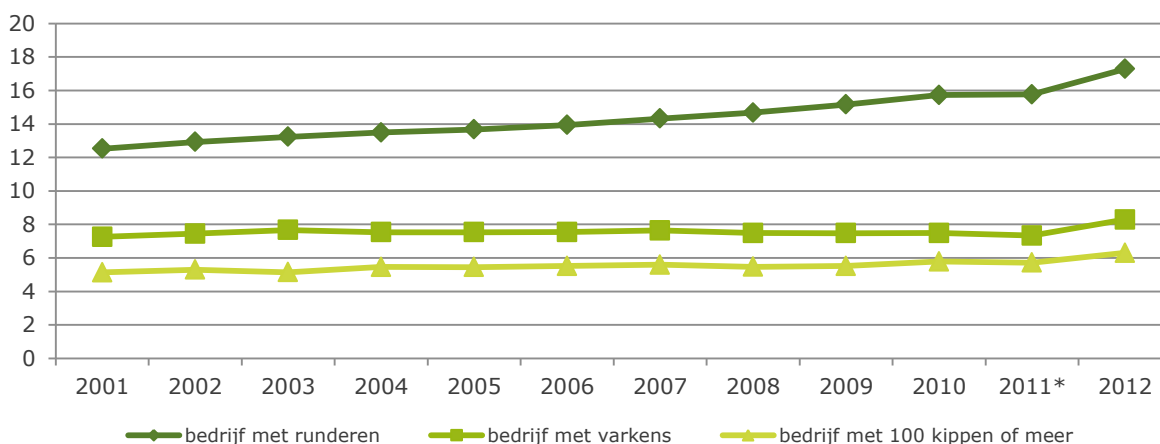
Voor de beroepsmatige bedrijven met dieren is het ook interessant om te kijken naar de evolutie van het areaal voedergewassen en grasland. We maken daarbij onderscheid tussen de gemiddelde oppervlakte voedergewassen (zonder weiden en grasland, Figuur 9) enerzijds en de tijdelijke en permanente weiden anderzijds (Figuur 10). Het is niet verrassend dat bedrijven met runderen de grootste oppervlakte voedergewassen en gras hebben en globaal genomen kenden deze bedrijven ook de sterkste stijging van de oppervlaktes, gevolgd door de bedrijven met varkens en meer dan 100 kippen. Over het algemeen kenden beide groepen een gelijkaardige ontwikkeling, door de jaren heen.

Figuur 9. Gemiddelde oppervlakte voedergewassen (exclusief tijdelijke weiden en permanent grasland) op beroepsmatige bedrijven met runderen, varkens en 100 kippen of meer (ha), Vlaanderen, 2001-2012

Bron: AMS op basis van FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (* trendbreuk)

Figuur 10. Gemiddelde oppervlakte tijdelijke en permanente weiden op beroepsmatige bedrijven met runderen, varkens en 100 kippen of meer (ha), Vlaanderen, 2001-2012

Bron: AMS op basis van FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (* trendbreuk)

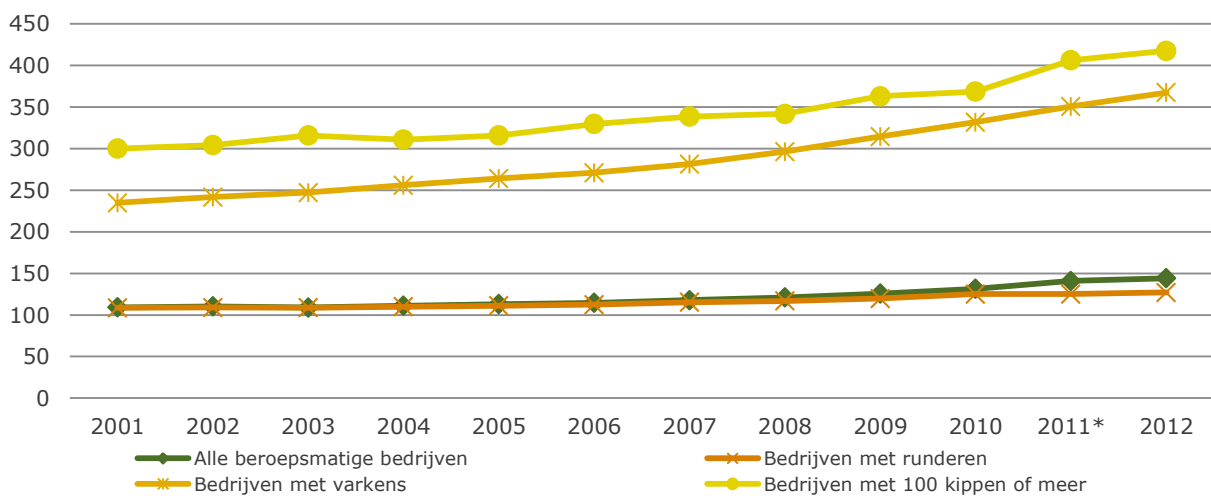
3.3 Grootvee-eenheden, aantal dieren en veedichtheid

Het aantal grootvee-eenheden (GVE) is een parameter die berekend wordt op basis van het aantal dieren van de verschillende diersoorten op het bedrijf. Daarbij heeft iedere diersoort een vaste wegingsfactor, zodat het mogelijk is om een vergelijking te maken van de dieraantallen op het bedrijf. Op basis van de GVE kan ook de veedichtheid (GVE per ha) berekend worden.

Gemiddeld aantal grootvee-eenheden

Het gemiddelde aantal GVE per bedrijf kende in de periode 2001-2012 een stijging met ongeveer 32%, van 109 naar 144 grootvee-eenheden per bedrijf. De evolutie wordt ook gevisualiseerd in Figuur 11. Het gemiddeld aantal GVE is veruit het hoogst op bedrijven met varkens en kippen. De GVE van bedrijven met runderen ligt een stuk lager en sluit goed aan bij het gemiddelde van alle beroepsmatige bedrijven in Vlaanderen.

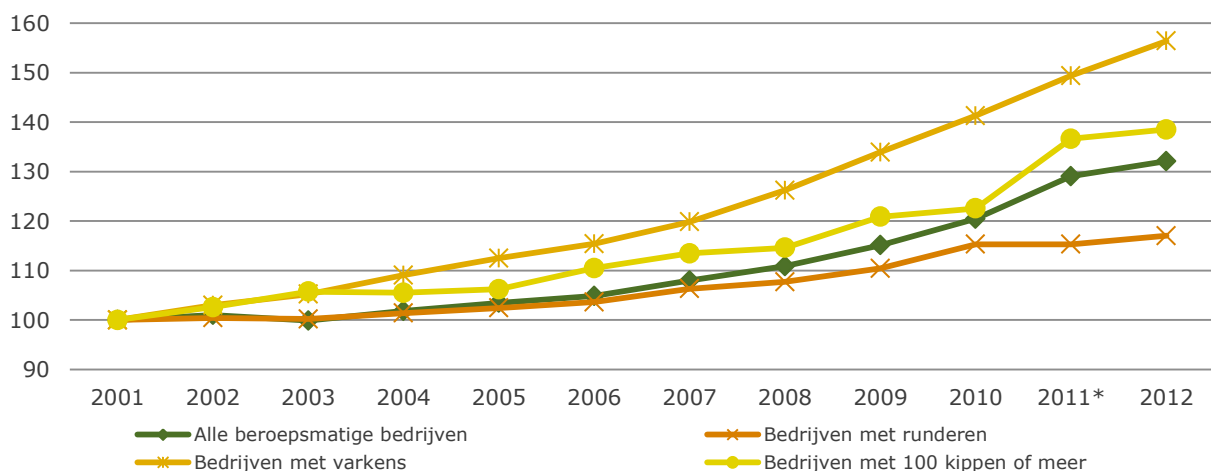
Figuur 11. Gemiddeld aantal grootvee-eenheden per bedrijf in functie van de aanwezige teelten en dieren, Vlaanderen, 2001-2012

Bron: AMS op basis van FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (* trendbreuk)

De evolutie van de index (Figuur 12) toont dat het aantal grootvee-eenheden op bedrijven met varkens de sterkste stijging kende, terwijl bedrijven met runderen de minst grote stijging kenden van het aantal GVE's op het bedrijf.

Figuur 12. Gemiddeld aantal grootvee-eenheden per bedrijf in functie van de aanwezige teelten en dieren, index: 2001 = 100%, Vlaanderen, 2001-2012

Bron: AMS op basis van FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (* trendbreuk)

De GVE is vooral een theoretische indicator waarmee je de omvang van bedrijven met verschillende diersoorten kunt vergelijken, maar daardoor is er niet altijd een duidelijk zicht op het concrete aantal dieren waarover het gaat. Daarom geeft Tabel 5 ook de evolutie weer van het gemiddelde aantal runderen, varkens en kippen op beroepsmatige bedrijven waar er respectievelijk runderen, varkens en meer dan 100 kippen aanwezig zijn. Uit de cijfers blijkt dat het gemiddelde aantal dieren voor alle diersoorten gestegen is in de periode 2001-2012. Voor runderen en melkkoeien in productie gaat het om een stijging met ongeveer een kwart. De stijging is evenwel groter voor zoogkoeien in productie (36%), kippen (43%) en varkens (67%). De uitbreidingsmogelijkheden mits mestverwerking kunnen de sterkere stijging in de intensieve veehouderij waarschijnlijk verklaren. Als we deze evolutie samen bekijken met de stijging van het aantal GVE's, kunnen we aannemen dat het vooral om een schaalvergrotingsproces gaat en niet uitsluitend om een specialisatie van de bedrijven in een bepaalde diersoort.

Tabel 5. Gemiddelde aantal runderen, varkens en kippen per bedrijf op beroepsmatige bedrijven waar die diersoorten voorkomen, Vlaanderen, 2001-2012

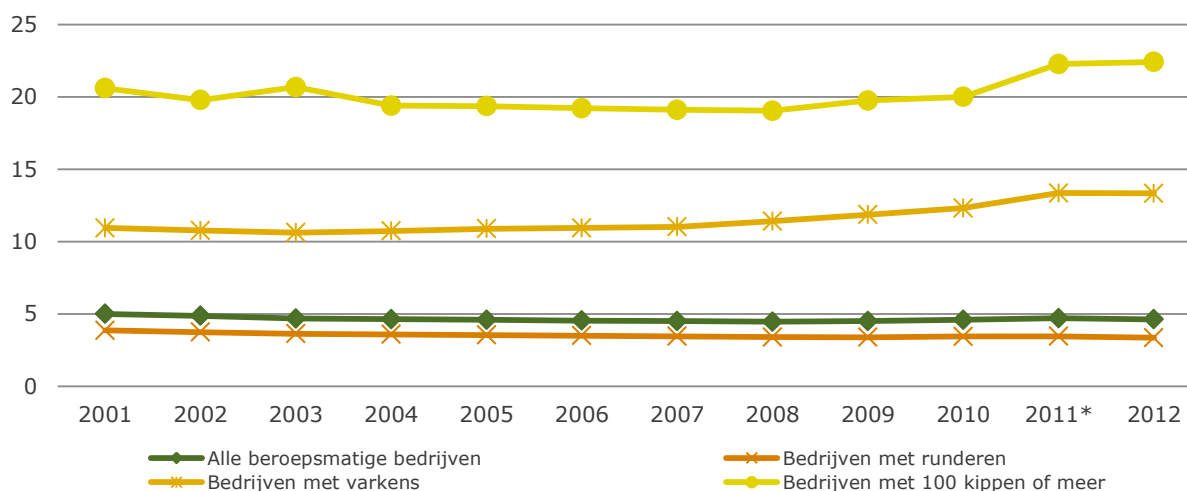
Aantal dieren	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012	2012 t.o.v. 2001
Runderen	92	92	92	93	95	97	100	103	107	112	115	116	+26%
- Melkkoeien (in productie)	21	21	21	21	21	21	22	23	24	25	25	26	+24%
- Zoogkoeien (in productie)	11	10	11	11	12	12	13	13	14	15	15	15	+36%
Varkens	805	833	859	889	919	950	992	1.054	1.131	1.198	1.271	1.345	+67%
Kippen (leghennen, poeljen en vleeskippen)	24.574	24.877	25.278	25.497	25.804	26.976	27.433	28.396	29.880	31.069	34.722	35.094	+43%

Bron: AMS op basis van FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (* trendbreuk)

Veedichtheid

Op basis van het aantal GVE kan ook de veedichtheid berekend worden. Dat is het aantal grootvee-eenheden per hectare cultuurgrond op het bedrijf. Deze parameter maakt het mogelijk om na te gaan of de verhouding tussen het aantal dieren en de beschikbare oppervlakte veranderd is in de loop der jaren en of de veehouderij dus intensiever geworden is. Deze evoluties worden weergegeven in Figuur 13. Globaal kende de veedichtheid een lichte daling van 5,0 naar 4,6 grootvee-eenheden per hectare. Bedrijven met runderen sluiten vrij goed aan het gemiddelde van alle Vlaamse beroepsmatige bedrijven, terwijl de veedichtheid van de intensieve veehouderij (kippen en varkens) – zoals de naam het zegt – op een beduidend hoger niveau ligt.

Figuur 13. Veedichtheid (GVE per ha) in functie van de aanwezige teelten en dieren, Vlaanderen, 2001-2012

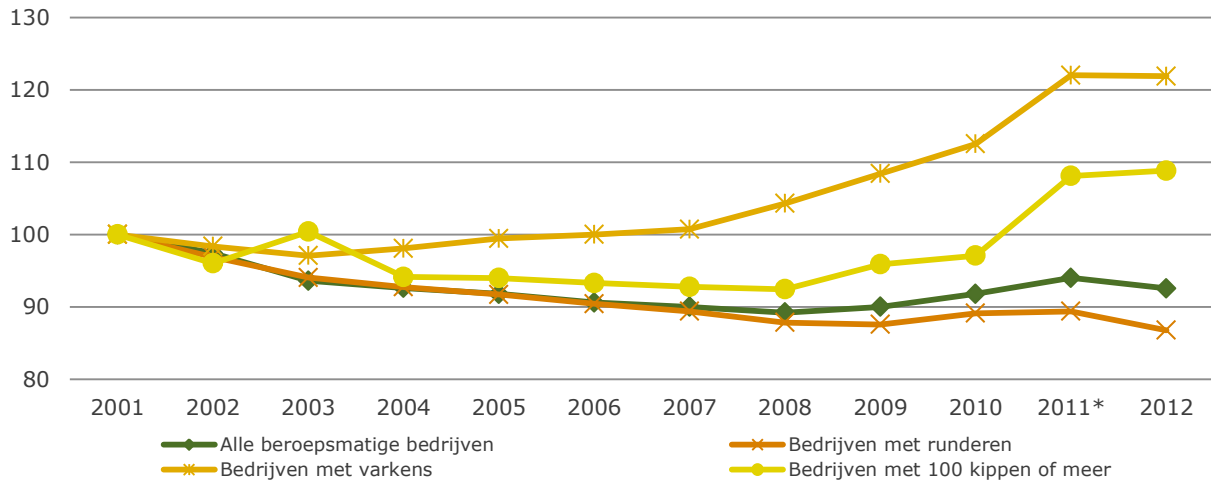

Bron: AMS op basis van FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (* trendbreuk)

Figuur 14 toont de evolutie van de index en hieruit blijkt dat de bedrijven met varkens en kippen niet alleen de hoogste waarde kennen voor de veedichtheid, ze kennen ook de sterkste stijging over de periode 2001-2012.

Bedrijven met runderen kenden een daling van de veedichtheid en die daling is sterker dan bij het geheel van de Vlaamse beroepsmatige land- en tuinbouwbedrijven. Sinds 2008 is er een beperkte stijging als gevolg van het verruimen van de quota.

Figuur 14. Veedichtheid (GVE per ha) in functie van de aanwezige teelten en dieren, index: 2001 = 100%, Vlaanderen, 2001-2012

Bron: AMS op basis van FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (* trendbreuk)

3.4 Arbeid

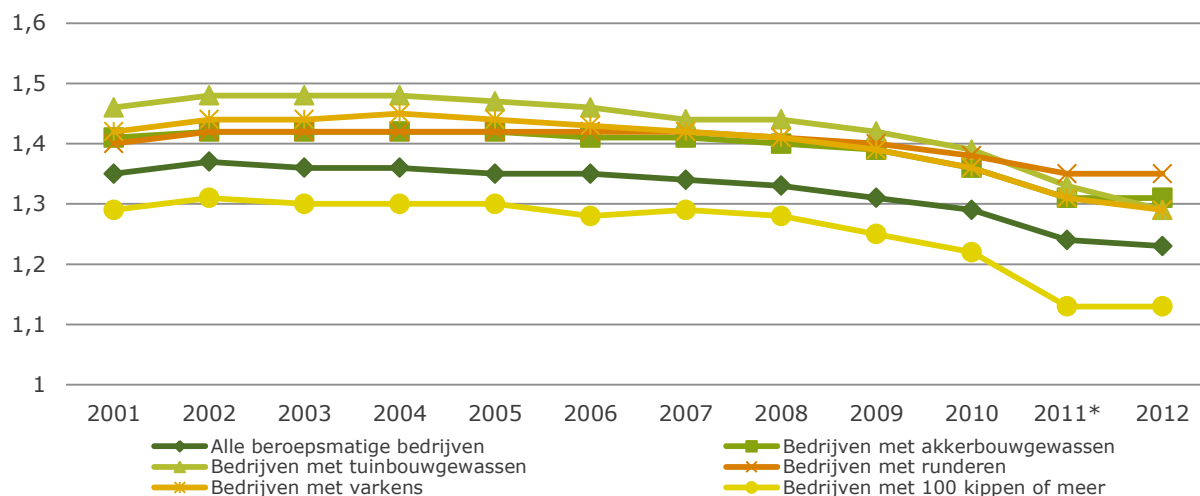
Arbeid kan beschreven worden aan de hand van het aantal arbeidskrachten (familiale (FAK) of voltijdse arbeidskrachten (VAK) en de arbeidsintensiteit.

Familiale arbeidskrachten

Het gemiddelde aantal familiale arbeidskrachten op de Vlaamse land- en tuinbouwbedrijven daalde met bijna 9%, van 1,35 naar 1,23 FAK per bedrijf. Enkel voor bedrijven met kippen ligt het aantal FAK lager dan het gemiddelde, terwijl de andere groepen dicht bij elkaar liggen en soms van positie wisselen in de loop der jaren (zie Figuur 15).

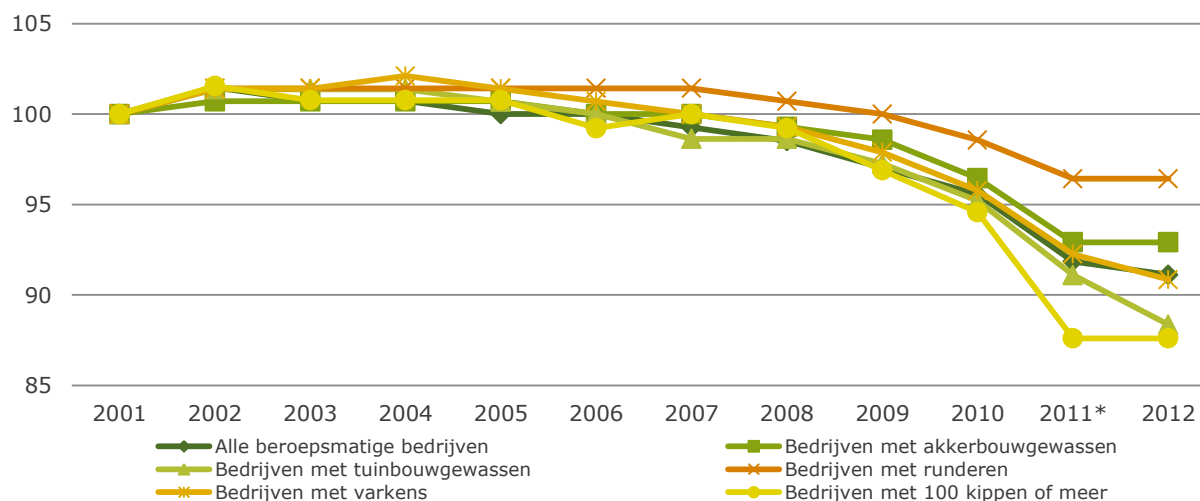
De index in Figuur 16 toont aan dat er in alle groepen initieel een lichte stijging was van het aantal FAK, maar sinds 2006-2007 was deze bezetting voor de meeste groepen weer op het oorspronkelijke niveau. Sindsdien zette de daling van het aantal FAK zich versneld voort, vooral op bedrijven met kippen. Enkel voor de bedrijven met rundvee zette deze trend zich later en minder uitgesproken door.

Figuur 15. Gemiddeld aantal familiale arbeidskrachten per bedrijf in functie van de aanwezige teelten en dieren, Vlaanderen, 2001-2012

Bron: AMS op basis van FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (* trendbreuk)

Figuur 16. Gemiddeld aantal familiale arbeidskrachten per bedrijf in functie van de aanwezige teelten en dieren, index: 2001 = 100%, Vlaanderen, 2001-2012

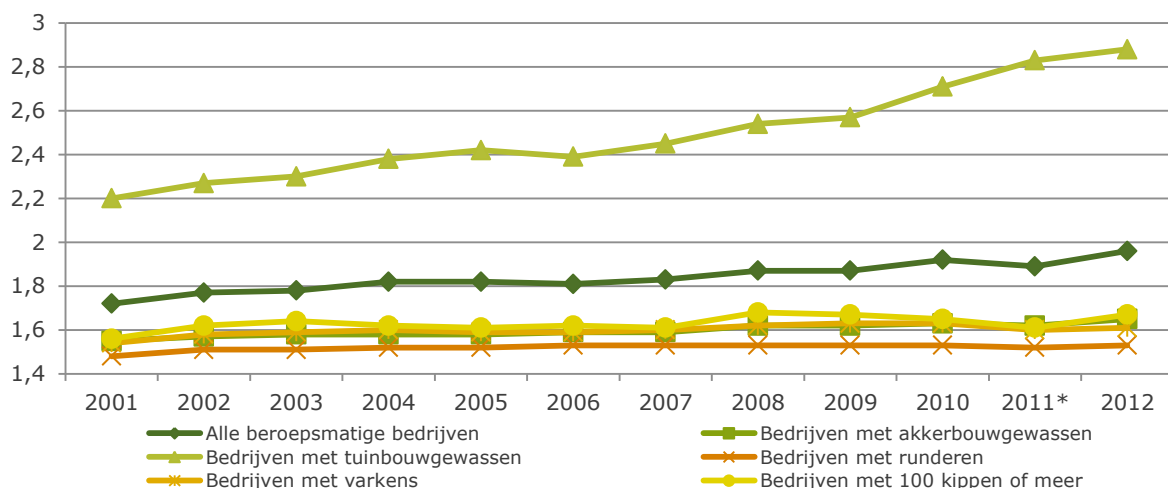
Bron: AMS op basis van FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (* trendbreuk)

Voltijdse arbeidskrachten

Het aantal voltijdse arbeidskrachten (VAK) verwijst naar alle arbeidskrachten op het bedrijf: familiaal en niet-familiaal; regelmatig en onregelmatig (o.a. seizoensarbeid) tewerkgesteld. Dit aantal wordt teruggerekend naar het aantal voltijdse equivalenten. Uit het overzicht blijkt dat het gemiddelde aantal VAK op de Vlaamse land- en tuinbouwbedrijven met 14% gestegen is in de periode 2001-2012, van 1,72 naar 1,96.

Figuur 17 toont aan dat bedrijven met tuinbouwgewassen veruit het hoogste aantal VAK hebben. Alle andere groepen van bedrijven bevinden zich onder het gemiddelde, op een gelijkaardig niveau. Het aantal VAK's is het laagst bij bedrijven met runderen.

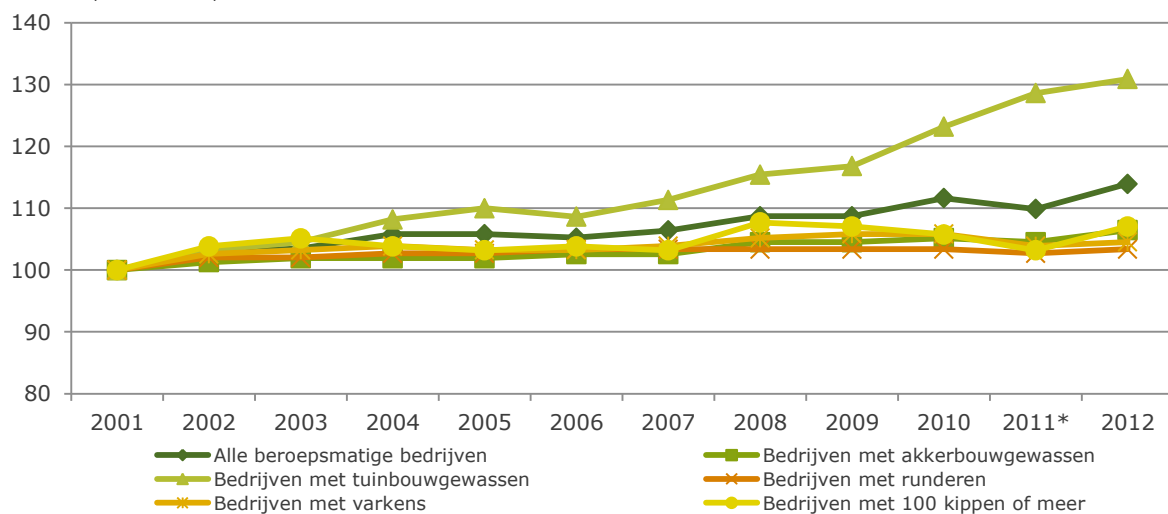
Figuur 17. Gemiddeld aantal voltijdse arbeidskrachten per bedrijf in functie van de aanwezige teelten en dieren, Vlaanderen, 2001-2012

Bron: AMS op basis van FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (* trendbreuk)

De index in Figuur 18 toont aan dat bedrijven met tuinbouwgewassen niet alleen de meeste VAK's hebben, zij kenden ook de sterkste stijging. Vanaf 2006 kan er bovendien een versnelling van de groei vastgesteld worden. De andere groepen kennen ook hier een gelijkaardig verloop. Enkel bij de bedrijven met kippen zijn er iets meer fluctuaties qua personeelsbezetting. Het gemiddelde wordt naar boven getrokken door de bedrijven met tuinbouwgewassen.

Figuur 18. Gemiddeld aantal voltijdse arbeidskrachten per bedrijf in functie van de aanwezige teelten en dieren, index: 2001 = 100%, Vlaanderen, 2001-2012

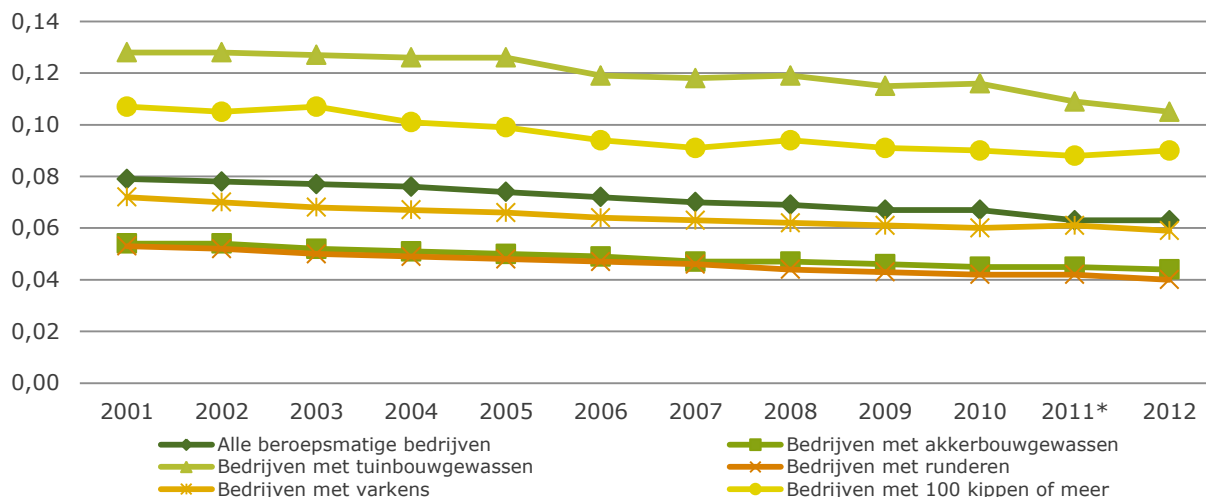

Bron: AMS op basis van FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (* trendbreuk)

Arbeidsintensiteit

We gebruiken het aantal voltijdse arbeidskrachten per hectare als een indicator voor de arbeidsintensiteit. Over de periode 2001-2012 is de arbeidsintensiteit gedaald met 20%, wat wijst op een proces van mechanisatie en arbeidsrationalisatie. Uit Figuur 19 blijkt dat de arbeidsintensiteit het hoogst is bij bedrijven met tuinbouwgewassen, gevolgd door de bedrijven met kippen. Bedrijven met runderen en akkerbouwgewassen hebben de laagste arbeidsintensiteit. De oppervlakte cultuurgrond op het bedrijf zal hierbij opnieuw een belangrijke verklarende factor zijn.

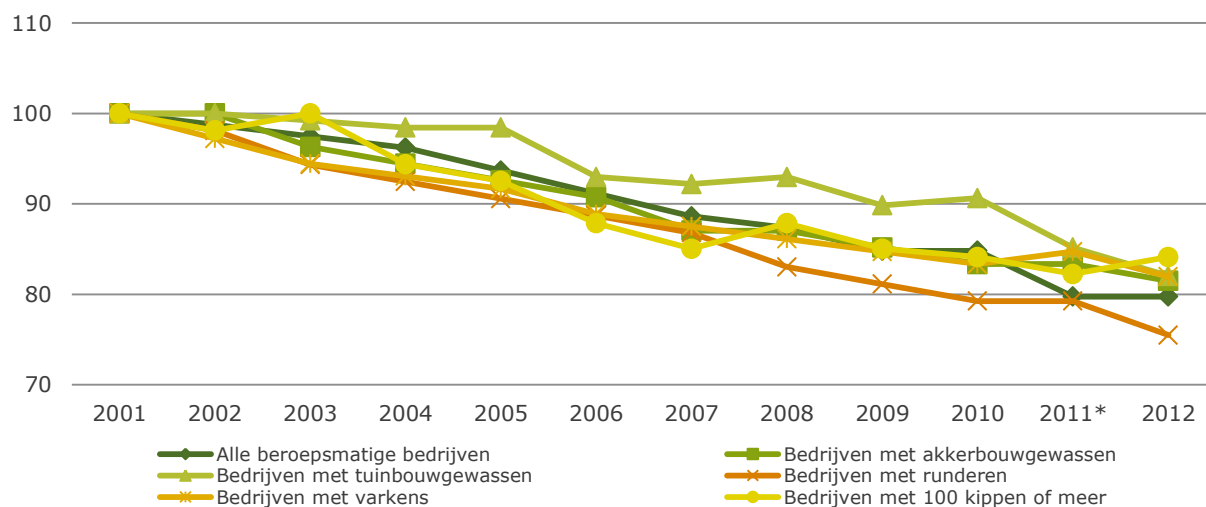
Figuur 19. Arbeidsintensiteit (VAK per ha) in functie van de aanwezige teelten en dieren, Vlaanderen, 2001-2012

Bron: AMS op basis van FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (* trendbreuk)

Uit de index in Figuur 20 blijkt dat vooral de bedrijven met runderen relatief de grootste daling kenden van de arbeidsintensiteit in vergelijking met het algemene gemiddelde, maar over het algemeen zijn de onderlinge verschillen eerder beperkt (zie Figuur 19).

Figuur 20. Arbeidsintensiteit (VAK per ha) in functie van de aanwezige teelten en dieren, index: 2001 = 100%, Vlaanderen, 2001-2012

Bron: AMS op basis van FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (* trendbreuk)

3.5 Standaard output en afgeleide variabelen

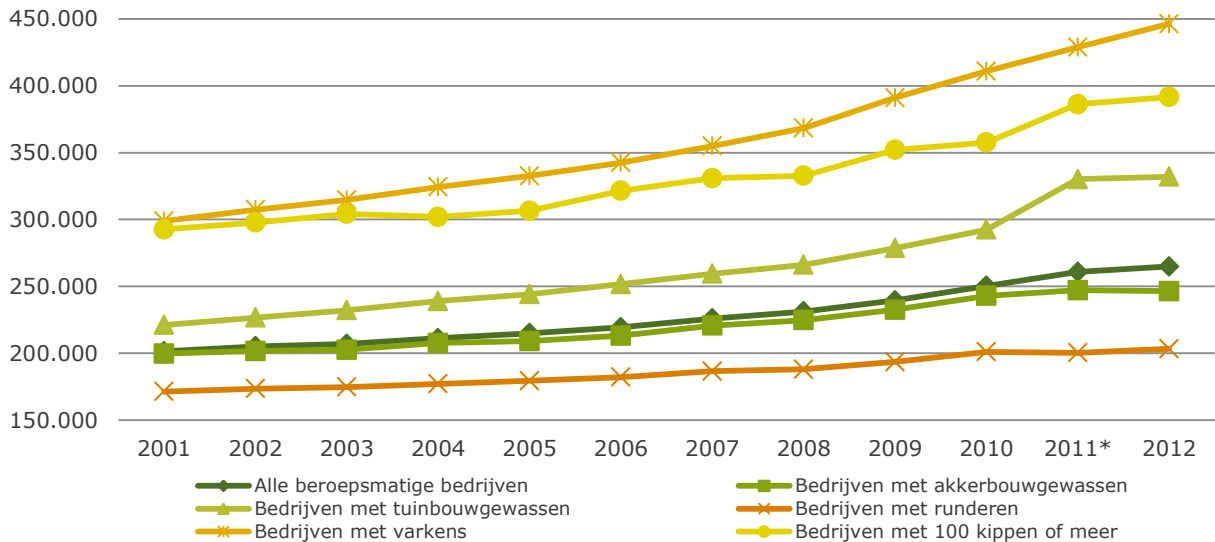
We gebruiken de standaard output (SO) als een indicator voor de economische grootte van het bedrijf. De SO geeft namelijk de waarde van de bruto landbouwproductie (exclusief BTW). Om een betere vergelijking tussen de sectoren mogelijk te maken, gebruiken we ook twee afgeleide variabelen: de SO per arbeidskracht en per oppervlakte.

Gemiddelde standaard output per bedrijf

De evolutie van de gemiddelde standaard output per bedrijf wordt weergegeven in Figuur 21. Hieruit blijkt dat de gemiddelde standaardoutput van de bedrijven gestegen is van 201.396 euro naar 264.791 euro in de

periode 2001-2012, ofwel een stijging van meer dan 30%. Drie groepen van bedrijven hebben een SO die hoger is dan het gemiddelde: bedrijven met varkens, kippen en/of tuinbouwgewassen. Dit zijn ook net de meest kapitaalsintensieve sectoren.

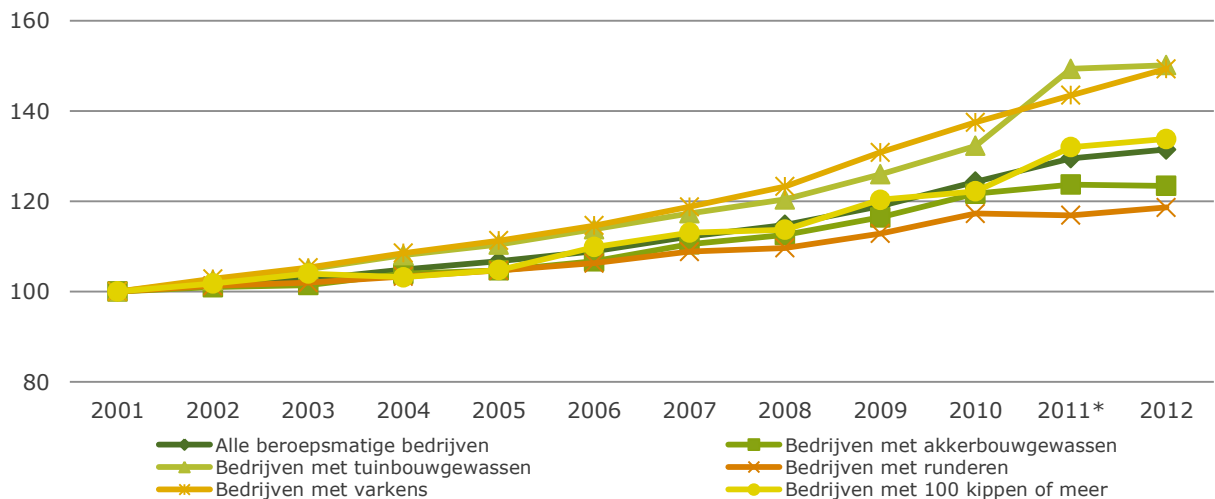
Figuur 21. Gemiddelde standaard output per bedrijf (euro) in functie van de aanwezige teelten en dieren, Vlaanderen, 2001-2012

Bron: AMS op basis van FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (* trendbreuk)

Globaal genomen stijgen de SO's van de bedrijven met varkens en tuinbouwgewassen ook sneller in vergelijking met het algemene gemiddelde, zoals blijkt uit Figuur 22. De sterke stijging van de bedrijven met tuinbouwgewassen in 2011 is zeer waarschijnlijk te wijten aan de verschuivingen in de steekproef in het jaar 2011 (zie methodologische aandachtspunten).

Figuur 22. Gemiddelde standaard output per bedrijf (euro) in functie van de aanwezige teelten en dieren, index: 2001 = 100%, Vlaanderen, 2001-2012

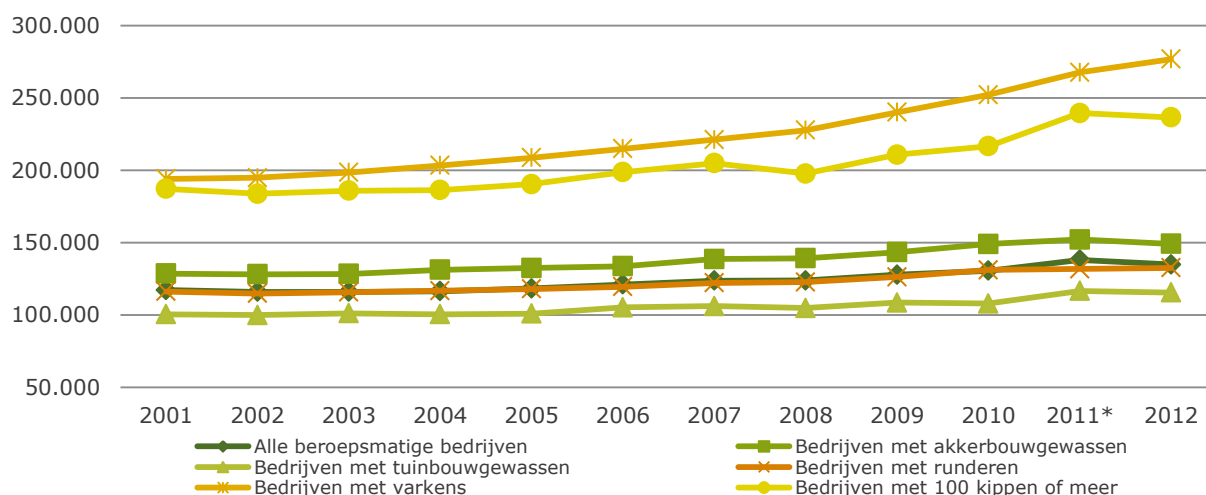

Bron: AMS op basis van FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (* trendbreuk)

Standaard output per voltijdse arbeidskracht

Om ook de arbeidsbezetting in rekening te brengen, bekijken we de standaard output ten opzichte van het aantal voltijdse arbeidskrachten op het bedrijf. De evolutie van deze variabele wordt weergegeven in Figuur 23. Voor het geheel van de bedrijven stellen we een stijging van de SO per VAK vast met 15%: van 117.158 euro naar 134.860. Het zijn opnieuw de bedrijven met varkens en kippen die opvallend boven het algemene gemiddelde uitsteken. De bedrijven met tuinbouwgewassen hebben over de hele lijn de laagste SO per VAK. Het hogere aantal arbeidskrachten op deze bedrijven is de belangrijkste oorzaak.

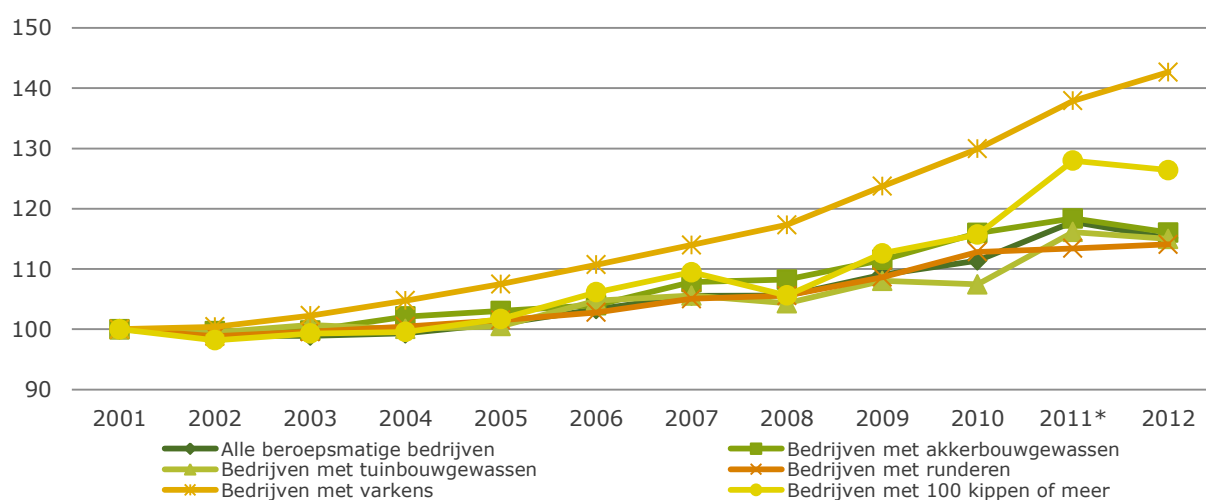
Figuur 23. Standaard output per voltijdse arbeidskracht (euro) in functie van de aanwezige teelten en dieren, Vlaanderen, 2001-2012

Bron: AMS op basis van FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (* trendbreuk)

Als we de trends vergelijken tussen de verschillende groepen van bedrijven (zie Figuur 24), blijkt dat de bedrijven met varkens ook de sterkste groei kenden van de SO per VAK. De andere groepen van bedrijven kenden een gelijkaardig verloop. De sprong bij de bedrijven met kippen en tuinbouwgewassen tussen 2010 en 2011 is waarschijnlijk opnieuw toe te schrijven aan de methodologische veranderingen.

Figuur 24. Standaard output per voltijdse arbeidskracht (euro) in functie van de aanwezige teelten en dieren, index: 2001 = 100%, Vlaanderen, 2001-2012

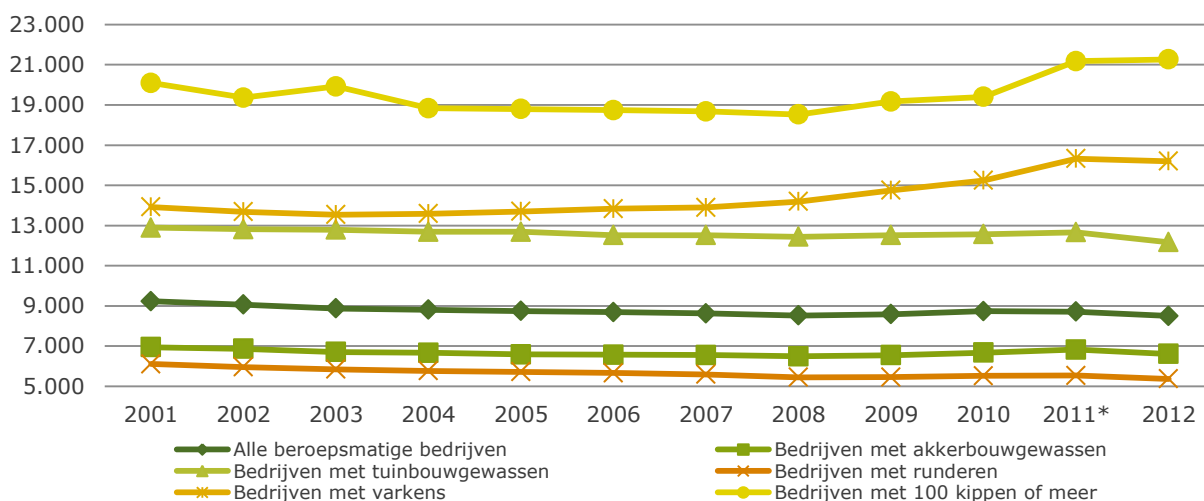

Bron: AMS op basis van FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (* trendbreuk)

Standaard output per hectare

Een andere manier om de bedrijfs grootte in rekening te brengen, is door de standaard output te delen door de totale oppervlakte cultuurgrond op het bedrijf. De gemiddelde waarde van deze variabele daalde over de periode van 9.229 euro naar 8.496 euro, ofwel een daling van bijna 8%. Figuur 25 geeft de evolutie van de SO per ha voor de verschillende groepen bedrijven. Logischerwijze zijn het opnieuw de bedrijven die traditioneel weinig cultuurgrond bewerken, die de hoogste SO per ha realiseren: bedrijven met kippen, varkens en tuinbouwgewassen. Bedrijven met runderen hebben de laagste waarde.

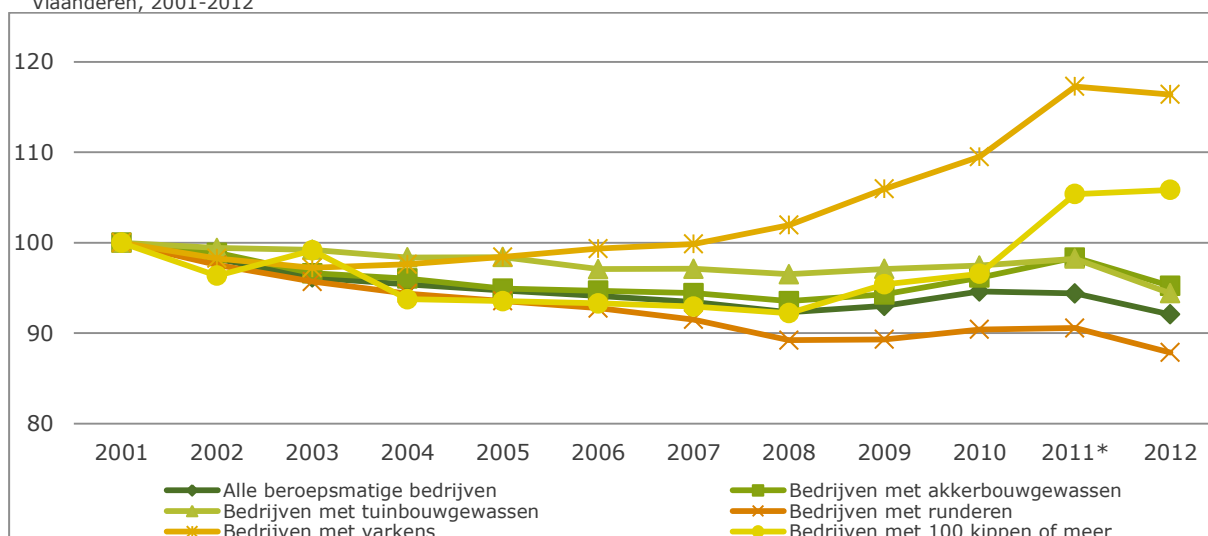
Figuur 25. Standaard output per hectare (euro) in functie van de aanwezige teelten en dieren, Vlaanderen, 2001-2012

Bron: AMS op basis van FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (* trendbreuk)

Hoewel de lijnen in de voorgaande figuur een gelijkaardig verloop kennen, blijken er toch verschillen te zijn als de index in Figuur 26 bekeken wordt. Enkel de bedrijven met runderen kenden een sterkere daling dan het algemeen gemiddelde. Aan het andere uiterste zien we de bedrijven met varkens. De bedrijven met kippen kennen ten opzichte van de bedrijven met varkens een gelijkaardig verloop, maar met een aantal jaar vertraging. Dit is vooral toe te schrijven aan een minder sterke stijging van de oppervlakte cultuurgrond in de intensieve veehouderij. In tegenstelling tot de andere sectoren was de SO per ha van de varkensbedrijven in 2007 opnieuw op het niveau van 2001.

Figuur 26. Standaard output per hectare (euro) in functie van de aanwezige teelten en dieren, index: 2001 = 100%, Vlaanderen, 2001-2012

Bron: AMS op basis van FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (* trendbreuk)

CONCLUSIES

Schaalvergroting is een duidelijk zichtbaar maar complex fenomeen

Dit rapport verschaft een kijk op de wijze waarop schaalvergroting optreedt in de Vlaamse land- en tuinbouw. Daarmee gaat het in op de nood en de vraag om dit proces zichtbaarder te maken en in kaart te brengen.

Een eenvoudige en eerder algemene benadering bestaat erin om vast te stellen dat het totale aantal land- en tuinbouwbedrijven (beroepsmatige en andere) over de periode 1990-2011 is afgenomen van 57.811 naar 25.982. Dat is een daling met meer dan de helft of bijna 4% per jaar. Het totale areaal daalde weinig waardoor de gemiddelde oppervlakte per bedrijf sterk toenam: van 10,5 naar 23,6 ha. Dat is meer een verdubbeling of een stijging van gemiddeld 4% per jaar.

Schaalvergroting is daarmee een zeer belangrijk structuurbepalend fenomeen: zelfs over een relatief korte tijdspanne is het effect nog sterk te noemen. Het doet zich voor in alle deelsectoren van de Vlaamse land- en tuinbouw, maar niet in alle deelsectoren in dezelfde mate. Het is ook niet los te zien van andere fenomenen als specialisatie en intensivering.

Schaalvergroting is complex. Dat blijkt uit de inventaris van de belangrijkste voor schaalvergroting drijvende en remmende krachten en van de effecten vanuit het overheidsbeleid. Daaruit leren we dat schaalvergroting het resultaat is van een ingewikkeld samenspel van heel wat factoren waarvan de effecten op bedrijfsniveau heel anders kunnen uitpakken of waarin sommige bedrijven gemakkelijker dan andere kunnen meegaan.

Schaalvergroting uit zich op verschillende manieren. Naast de ontwikkelingen op het vlak van de aantallen bedrijven, de bedrijfsoppervlakte en de aantallen dieren, zijn er ook schaaffecten op het vlak van bijvoorbeeld arbeid, standaard opbrengst of combinaties van geselecteerde parameters waar te nemen. Algemeen blijken de fysische parameters voor dit soort oefeningen robuuster in de tijd te zijn.

Een blik op de cijfers

Terwijl schaalvergroting een proces is in een bepaalde ontwikkelingsrichting, geeft de schaalgrootte eerder een beeld van de structuur van de land- en tuinbouw op een bepaald moment. Dat beeld verschilt tussen de Vlaamse provincies. Zo valt voor 2011 op dat de grootste aantallen dieren en areaal voorkomen in West-Vlaanderen. Op niveau van het bedrijf blijkt echter dat de gemiddelde bedrijfsgrootte voor alle beschouwde diersoorten (melkkoeien, zoogkoeien, vleesvarkens, zeugen, leghennen en poeljen en vleeskippen) in de provincie Antwerpen het hoogst was. Voor de plantaardige producties was het beeld tussen provincies veel gedifferentieerder.

Op het vlak van schaalvergroting bij de beroepsmatige bedrijven (met SO > 25.000 euro) tonen de cijfers over de periode 2001-2012 een daling van het aantal bedrijven met 31%. De daling was sterker uitgesproken bij de meer intensieve sectoren (bedrijven met varkens, kippen, tuinbouw) dan bij de meer grondgebonden sectoren (bedrijven met akkerbouw of rundvee).

Over dezelfde periode steeg de gemiddelde bedrijfsoppervlakte met bijna 43%. Bedrijven met akkerbouwgewassen en rundvee hebben de grootste gemiddelde oppervlakte cultuurgrond, bedrijven met kippen de kleinste. De grootste stijging zien we bij de bedrijven met tuinbouwgewassen (+60%). Voor de bedrijven met dieren stellen we vast dat bedrijven met runderen de grootste oppervlakte voedergewassen en grasland hebben en dat deze oppervlakte ook het sterkst toenam of het minst afnam in vergelijking met bedrijven met varkens of kippen.

Er kan een stijging van het gemiddelde aantal dieren per bedrijf vastgesteld worden voor het aantal runderen, varkens en kippen. Uit de analyse blijkt dat het vooral de bedrijven met varkens en kippen zijn die het aantal dieren per bedrijf het sterkst zagen stijgen.

De stijging van het aantal dieren vertaalt zich echter niet in een stijging van de veedichtheid in Vlaanderen (het aantal GVE per ha cultuurgrond). Gemiddeld daalde de veedichtheid over de periode 2001-2012 met 7,5%. Dat was echter allesbehalve het geval bij de bedrijven met varkens en kippen, waar stijgingspercentages van respectievelijk 22% en bijna 9% werden opgetekend.

Gelijklopend met de schaalvergroting in de Vlaamse land- en tuinbouw daalde het aantal familiale arbeidskrachten, gemiddeld met bijna 9%. Deze daling werd meer dan gecompenseerd met niet-familiale arbeid aangezien het aantal voltijdse arbeidskrachten over de beschouwde periode met 14% toenam. Het aantal familiale arbeidskrachten is relatief vergelijkbaar voor de verschillende soorten bedrijven, maar dat is niet het geval voor de voltijdse arbeidskrachten. Bedrijven met tuinbouwgewassen kennen veruit de hoogste arbeidsbezetting. Als we kijken naar de evoluties, stellen we voorts vast dat de bedrijven met tuinbouwgewassen de grootste daling van het aantal familiale arbeidskrachten kenden (-12%), maar deze bedrijven hebben ook de grootste stijging van het aantal voltijdse arbeidskrachten.

Ook de standaard output per bedrijf – een indicator voor de economische omvang van bedrijven – steeg met de schaalvergroting, althans wanneer deze output niet verdisconteerd wordt voor inflatie. Gemiddeld ging het over een stijging met 31,5%, maar met duidelijke verschillen tussen bedrijfstypes. Bedrijven met kippen en varkens hebben gemiddeld de hoogste standaard output. De grootste stijging van de standaard output (ca. 50%) was te merken bij de tuinbouwgewassen en varkens. Bedrijven met runderen en met akkerbouwgewassen bleven onder het gemiddelde.

De standaard output per voltijdse arbeidskracht is het hoogste voor bedrijven met varkens en kippen. Gemiddeld steeg deze variabele met 15%. Sterkere stijgingspercentages waren er voor de bedrijven met varkens (bijna 43%) en met kippen (26%). De arbeidsproductiviteit is daarmee ook verder toegenomen.

Hoe verder?

Een belangrijke vraag is uiteraard waar het fenomeen schaalvergroting toe leidt. Hoe lang zal of kan deze trend nog aanhouden? Wanneer vlakt hij af of worden de grenzen van deze ontwikkeling bereikt? Hoeveel bedrijven blijven er dan nog over in elk van de grote productierichtingen? En vinden we dat dan een normale of gewenste ontwikkeling of moet gekeken worden of beleidsmatige bijsturing noodzakelijk is?

Deze vragen zijn niet zomaar eenvoudig te beantwoorden. Om daarin verder te geraken, moet (afhankelijk van de beschikbare data) het fenomeen dieper uitgespit worden per sector of op bedrijfsniveau. Daarnaast lijkt een brede discussie over deze problematiek zeer wenselijk, in elk geval binnen de landbouwsector maar allicht ook met de maatschappij.

Het is in dit kader ook van belang om aan te geven dat er naast schaalvergroting uiteraard nog andere strategieën zijn die land- en tuinbouwers kunnen hanteren om voldoende inkomen te genereren of om de marge veilig te stellen. Het opnemen van verbredingsactiviteiten (zoals hoefveterisme, verkoop in de korte keten of milieubeheer) of de keuze voor een andere productiewijze (zoals biologische productie) of de productie van een nicheproduct zijn slechts enkele voorbeelden.

FIGUREN

Figuur 1. Aantal landbouwbedrijven en gemiddelde oppervlakte per bedrijf, 1990-2011	3
Figuur 2. Evolutie van het aantal beroepsmatige bedrijven en de totale oppervlakte cultuurgrond (ha), Vlaanderen, 2001-2012.....	23
Figuur 3. Evolutie van het aantal professionele bedrijven en de totale standaard output (miljoen euro), Vlaanderen, 2001-2012.....	23
Figuur 4. Evolutie van de totale oppervlakte cultuurgrond (ha) en het totaal aantal grootvee-eenheden (duizend GVE), Vlaanderen, 2001-2012.....	24
Figuur 5. Aantal bedrijven in functie van de aanwezige teelten en dieren, Vlaanderen, 2001-2012.....	25
Figuur 6. Aantal bedrijven in functie van de aanwezige teelten en dieren, index: 2001 = 100%, Vlaanderen, 2001-2012.....	25
Figuur 7. Gemiddelde oppervlakte cultuurgrond (ha) in functie van de aanwezige teelten en dieren, Vlaanderen, 2001-2012.....	26
Figuur 8. Gemiddelde oppervlakte cultuurgrond (ha) in functie van de aanwezige teelten en dieren, index: 2001 = 100%, Vlaanderen, 2001-2012	26
Figuur 9. Gemiddelde oppervlakte voedergewassen (exclusief tijdelijke weiden en permanent grasland) op beroepsmatige bedrijven met runderen, varkens en 100 kippen of meer (ha), Vlaanderen, 2001-2012	27
Figuur 10. Gemiddelde oppervlakte tijdelijke en permanente weiden op beroepsmatige bedrijven met runderen, varkens en 100 kippen of meer (ha), Vlaanderen, 2001-2012	27
Figuur 11. Gemiddeld aantal grootvee-eenheden per bedrijf in functie van de aanwezige teelten en dieren, Vlaanderen, 2001-2012.....	28
Figuur 12. Gemiddeld aantal grootvee-eenheden per bedrijf in functie van de aanwezige teelten en dieren, index: 2001 = 100%, Vlaanderen, 2001-2012	28
Figuur 13. Veedichtheid (GVE per ha) in functie van de aanwezige teelten en dieren, Vlaanderen, 2001-2012.....	29
Figuur 14. Veedichtheid (GVE per ha) in functie van de aanwezige teelten en dieren, index: 2001 = 100%, Vlaanderen, 2001-2012.....	30
Figuur 15. Gemiddeld aantal familiale arbeidskrachten per bedrijf in functie van de aanwezige teelten en dieren, Vlaanderen, 2001-2012.....	31
Figuur 16. Gemiddeld aantal familiale arbeidskrachten per bedrijf in functie van de aanwezige teelten en dieren, index: 2001 = 100%, Vlaanderen, 2001-2012	31
Figuur 17. Gemiddeld aantal voltijdse arbeidskrachten per bedrijf in functie van de aanwezige teelten en dieren, Vlaanderen, 2001-2012.....	31
Figuur 18. Gemiddeld aantal voltijdse arbeidskrachten per bedrijf in functie van de aanwezige teelten en dieren, index: 2001 = 100%, Vlaanderen, 2001-2012	32
Figuur 19. Arbeidsintensiteit (VAK per ha) in functie van de aanwezige teelten en dieren, Vlaanderen, 2001-2012.....	32
Figuur 20. Arbeidsintensiteit (VAK per ha) in functie van de aanwezige teelten en dieren, index: 2001 = 100%, Vlaanderen, 2001-2012.....	33
Figuur 21. Gemiddelde standaard output per bedrijf (euro) in functie van de aanwezige teelten en dieren, Vlaanderen, 2001-2012.....	34
Figuur 22. Gemiddelde standaard output per bedrijf (euro) in functie van de aanwezige teelten en dieren, index: 2001 = 100%, Vlaanderen, 2001-2012	34
Figuur 23. Standaard output per voltijdse arbeidskracht (euro) in functie van de aanwezige teelten en dieren, Vlaanderen, 2001-2012.....	35
Figuur 24. Standaard output per voltijdse arbeidskracht (euro) in functie van de aanwezige teelten en dieren, index: 2001 = 100%, Vlaanderen, 2001-2012	35
Figuur 25. Standaard output per hectare (euro) in functie van de aanwezige teelten en dieren, Vlaanderen, 2001-2012.....	36
Figuur 26. Standaard output per hectare (euro) in functie van de aanwezige teelten en dieren, index: 2001 = 100%, Vlaanderen, 2001-2012.....	36

TABELLEN

Tabel 1. Indicaties voor de schaalgrootte van de landbouwbedrijven in Vlaanderen (2011, bedrijven met standaard output > 25.000 euro)	19
Tabel 2. Indicaties voor de schaalgrootte van de landbouwbedrijven volgens provincie - Gemiddelde bedrijfsgrootte (2011, bedrijven met standaard output > 25.000 euro)	20
Tabel 3. Indicaties voor de schaalgrootte van de landbouwbedrijven volgens provincie - Minimumgrootte van 5% en 1% grootste bedrijven (2011, bedrijven met standaard output > 25.000 euro)	21
Tabel 4. Gemiddelde oppervlakte akker- en tuinbouwgewassen per bedrijf (ha) op beroepsmatige bedrijven waar die gewassen voorkomen, Vlaanderen, 2001-2012.....	27
Tabel 5. Gemiddelde aantal runderen, varkens en kippen per bedrijf op beroepsmatige bedrijven waar die diersoorten voorkomen, Vlaanderen, 2001-2012	29
Tabel 6. Evolutie van het aantal bedrijven en de gemiddelde oppervlakte per bedrijf, Vlaanderen, 1990-2011 .	44
Tabel 7. Evolutie van indicatoren op sectorniveau doorheen de tijd (beroepsmatige bedrijven), Vlaanderen, 2001-2012.....	44
Tabel 8. Aantal bedrijven volgens aanwezigheid van teelten of dieren, Vlaanderen, 2001-2012	45
Tabel 9. Gemiddelde oppervlakte cultuurgrond (ha) volgens aanwezigheid van teelten of dieren, Vlaanderen, 2001-2012.....	45
Tabel 10. Gemiddelde oppervlakte voedergewassen (excl. Tijdelijke weiden en permanent grasland) per bedrijf (ha) bij bedrijven met bepaalde diersoorten, Vlaanderen, 2001-2012.....	46
Tabel 11. Gemiddelde tijdelijke weiden per bedrijf (ha) bij bedrijven met bepaalde diersoorten, Vlaanderen, 2001-2012.....	46
Tabel 12. Gemiddelde oppervlakte permanent grasland per bedrijf (ha) bij bedrijven met bepaalde diersoorten, Vlaanderen, 2001-2012.....	46
Tabel 13. Gemiddeld aantal grootvee-eenheden per bedrijf volgens aanwezigheid van teelten of dieren, Vlaanderen, 2001-2012.....	47
Tabel 14. Veedichtheid (GVE per ha) volgens aanwezigheid van teelten of dieren, Vlaanderen, 2001-2012	47
Tabel 15. Aantal familiale arbeidskrachten per bedrijf volgens aanwezigheid van teelten of dieren, Vlaanderen, 2001-2012.....	47
Tabel 16. Aantal voltijdse arbeidskrachten (incl. loonwerk en seizoensarbeid) per bedrijf volgens aanwezigheid van teelten of dieren, Vlaanderen, 2001-2012.....	47
Tabel 17. Arbeidsintensiteit (VAK per ha) volgens aanwezigheid van teelten of dieren, Vlaanderen, 2001-2012	48
Tabel 18. Gemiddelde SO per bedrijf (euro) volgens aanwezigheid van teelten of dieren, Vlaanderen, 2001-2012.....	49
Tabel 19. SO per VAK volgens aanwezigheid van teelten of dieren, Vlaanderen, 2001-2012	49
Tabel 20. SO per ha volgens aanwezigheid van teelten of dieren, Vlaanderen, 2001-2012	50

BRONNEN

Bergen D. (2013) *Discussie met de provincies over de bedrijfsplafonds*, interne nota ten behoeve van de Beleidsraad, 10 p.

Calus, M., Vandermeulen V., Rogge E., Emde L., Dessen J., Lauwers L. & Van Huylbroeck G. (2010) *Wijkers en blijvers in de Vlaamse land- en tuinbouw*, Beleidsdomein Landbouw en Visserij, afdeling Monitoring en Studie, Brussel, 105 p.

Platteau J., Van Gijseghe D., Van Bogaert T. & Maertens E. (reds.) (2012) *Landbouwrapport 2012 (LARA 2012)*, Departement Landbouw en Visserij, Brussel.

Van Bruchem C. & Silvis H. (reds.) (2008) *Agrarische structuur, trends en beleid: ontwikkelingen in Nederland vanaf 1950*, Wageningen UR, Landbouw-Economisch Instituut (LEI), rapport 2008-060, Den Haag, 113 p.

Van der Meulen H., de Bont K. et al. (2011) *Schaalvergroting in de landbouw – Effecten bij veehouderij en glastuinbouw*, Wageningen UR, Landbouw-Economisch Instituut (LEI), rapport 2010-094, Den Haag, 237 p.

Vlaams Parlement (2013) *Handelingen commissievergadering Commissie voor Landbouw, Visserij en Plattelandsbeleid van 12 juni 2013*, zittingsjaar 2012-2013, vergadering C237 – LAN14, p. 6-14.

AFKORTINGEN

ADSEI	Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie van de FOD Economie
AMS	Afdeling Monitoring en Studie van het Departement Landbouw en Visserij
BSS	Bruto standaardsaldo
FAK	Familiale arbeidskracht
FOD	Federale Overheidsdienst
GVE	Grootvee-eenheid
ICT	Informatie en Communicatie
NER	Nutriëntenemissierecht
NIMBY	Not In My Back Yard
PDPO	Programma(document) voor Plattelandsontwikkeling
SO	Standaardopbrengst
VAK	Volwaardige arbeidskracht
VLIF	Vlaams Landbouwinvesteringsfonds
WKK	Warmtekrachtkoppeling
WTO	World Trade Organisation (of Wereldhandelsorganisatie)

VERKLARENDE WOORDENLIJST

BSS

Het bruto standaardsaldo of BSS is het gemiddelde Vlaamse bruto saldo voor elk van de landbouwproducties. Het bruto saldo wordt gedefinieerd als de geldwaarde van de bruto productie, waarvan men bepaalde bijhorende specifieke kosten aftrekt.

De bruto productie is gelijk aan de som van de waarde van de hoofd- en bijproducten, inclusief de subsidiebedragen die verband houden met de producten, arealen en/of veestapel. De specifieke kosten zijn voor de plantaardige producties als volgt samengesteld: zaai- en pootgoed, aangekochte meststoffen, gewasbeschermingsmiddelen, kosten voor irrigatie, verwarming, drogen, specifieke kosten voor afzet en verwerking, verzekeringskosten en andere specifieke kosten. Voor de dierlijke producties zijn dat volgende kosten: de kosten voor de vervanging van dieren, veevoeder, ziektebestrijding, dekgeld en kunstmatige inseminatie, productiecontrole, specifieke kosten voor de afzet en verwerking en andere specifieke kosten.

FAK

Het aantal familiale arbeidskrachten of aantal FAK is het aantal niet-betaalde (meestal familiale) regelmatige en niet-regelmatig tewerkgestelde personen die omgerekend worden tot volwaardige arbeidskrachten (zie definitie volwaardige arbeidskrachten).

SO

De standaardopbrengst of SO is de geldwaarde van de bruto landbouwproductie per eenheid tegen prijzen af boerderij en exclusief btw. In tegenstelling met de BSS wordt er bij de SO geen rekening gehouden met de subsidies en ook de specifieke kosten (zaad, meststoffen, bestrijdingsmiddelen, voeders, energie enz.) worden niet afgetrokken.

VAK

Een volwaardige arbeidskracht is een volwassen persoon, jonger dan 65 jaar, volledig arbeidsgeschikt en bestendig beschikbaar voor het bedrijf. De beschikbare arbeidskrachten worden omgerekend tot VAK met behulp van omrekeningscoëfficiënten die rekening houden met de leeftijd en de arbeidsgeschiktheid. Voor meer details wordt verwezen naar Bernaerts E., Coulier T., Demuyneck E., Platteau J. & Tacquenier B. (2008) *Rentabiliteitsrapport Land- en tuinbouw 2006*, Beleidsdomein Landbouw en Visserij, afdeling Monitoring en Studie, Brussel.

BIJLAGE

Bron: AMS op basis van FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (* trendbreuk)

Tabel 6. Evolutie van het aantal bedrijven en de gemiddelde oppervlakte per bedrijf, Vlaanderen, 1990-2011

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Aantal bedrijven	57.811	55.719	53.569	51.632	49.659	48.002	45.963	44.424	43.410	42.282	40.949
Gemiddelde oppervlakte per bedrijf (ha)	10,45	10,81	11,23	11,81	12,40	12,89	13,60	14,20	14,65	15,05	15,55
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Aantal bedrijven	39.276	37.895	36.577	35.486	34.410	33.272	31.984	30.666	29.394	28.331	25.982
Gemiddelde oppervlakte per bedrijf (ha)	16,17	16,78	17,36	17,86	18,30	18,79	19,50	20,34	21,10	21,77	23,63

Tabel 7. Evolutie van indicatoren op sectorniveau doorheen de tijd (beroepsmatige bedrijven), Vlaanderen, 2001-2012

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012	2012 t.o.v. 2001
Aantal beroepsmatige bedrijven	26.611	25.654	24.728	24.113	23.365	22.615	21.768	21.005	20.368	19.777	18.845	18.294	-31,3%
Totale oppervlakte (ha)	580.727	580.387	576.535	578.758	574.517	571.050	570.352	569.890	568.342	567.153	564.312	570.150	-1,8%
Oppervlakte per bedrijf (ha)	21,8	22,6	23,3	24,0	24,6	25,3	26,2	27,1	27,9	28,7	29,9	31,2	+42,8%
Totale SO (miljoen euro)	5.359	5.261	5.115	5.095	5.022	4.961	4.919	4.856	4.878	4.952	4.915	4.844	-9,6%
SO per bedrijf (euro)	201.396	205.074	206.857	211.280	214.927	219.358	225.969	231.167	239.505	250.387	260.831	264.791	+31,5%
Totaal aantal GVE (duizend GVE)	2.905	2.829	2.696	2.680	2.639	2.588	2.565	2.542	2.560	2.601	2.655	2.638	-9,2%
GVE per ha	5,00	4,87	4,68	4,63	4,59	4,53	4,50	4,46	4,50	4,59	4,70	4,63	-7,5%

Tabel 8.Aantal bedrijven volgens aanwezigheid van teelten of dieren, Vlaanderen, 2001-2012

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012	2012 t.o.v. 2001
Alle beroepsmatige bedrijven	26.611	25.654	24.728	24.113	23.365	22.615	21.768	21.005	20.368	19.777	18.845	18.294	-31,3%
Bedrijven met...													
Akkerbouwgewassen	15.074	15.400	14.889	14.733	14.447	14.176	13.700	13.147	12.648	12.324	12.221	12.299	-18,4%
Tuinbouwgewassen	10.022	9.711	9.341	9.077	8.680	8.421	8.037	7.656	7.380	7.088	6.036	6.335	-36,8%
Runderen	15.795	15.123	14.625	14.126	13.651	13.166	12.607	12.095	11.680	11.218	10.978	10.605	-32,9%
Varkens	8.077	7.671	7.199	6.748	6.477	6.235	5.944	5.579	5.245	5.037	4.837	4.628	-42,7%
100 kippen of meer	1.393	1.347	1.056	1.189	1.131	1.018	979	928	910	909	881	836	-40,0%

Tabel 9. Gemiddelde oppervlakte cultuurgrond (ha) volgens aanwezigheid van teelten of dieren, Vlaanderen, 2001-2012

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012	2012 t.o.v. 2001
Alle beroepsmatige bedrijven	21,82	22,62	23,32	24,00	24,59	25,25	26,20	27,13	27,90	28,68	29,94	31,17	+42,8%
Bedrijven met...													
Akkerbouwgewassen	28,79	29,39	30,22	31,16	31,75	32,44	33,69	34,63	35,54	36,43	36,21	37,30	+29,6%
Tuinbouwgewassen	17,15	17,69	18,15	18,84	19,24	20,11	20,72	21,40	22,25	23,28	26,07	27,28	+59,0%
Runderen	28,08	29,15	29,91	30,75	31,41	32,17	33,40	34,51	35,48	36,42	36,24	37,91	+35,0%
Varkens	21,47	22,46	23,25	23,87	24,27	24,77	25,53	25,96	26,51	26,95	26,26	27,54	+28,3%
100 kippen of meer	14,56	15,38	15,27	16,03	16,31	17,15	17,72	17,95	18,37	18,43	18,24	18,63	+27,9%

Tabel 10. Gemiddelde oppervlakte voedergewassen (excl. Tijdelijke weiden en permanent grasland) per bedrijf (ha) bij bedrijven met bepaalde diersoorten, Vlaanderen, 2001-2012

Bedrijven met...	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012	2012 t.o.v. 2001
Alle beroepsmatige bedrijven	4,66	4,35	4,52	4,49	4,63	4,73	4,99	5,59	5,83	5,86	6,29	6,06	+30,0%
Bedrijven met...													
Runderen	7,27	6,96	7,22	7,25	7,50	7,68	8,18	9,14	9,47	9,61	10,02	9,74	+34,0%
Varkens	4,62	4,24	4,38	4,28	4,43	4,45	4,68	4,98	5,12	5,12	5,12	4,79	+3,6%
100 kippen of meer	3,12	2,83	2,79	2,92	2,90	3,13	3,26	3,36	3,49	3,66	3,70	3,52	+12,7%

Tabel 11. Gemiddelde tijdelijke weiden per bedrijf (ha) bij bedrijven met bepaalde diersoorten, Vlaanderen, 2001-2012

Bedrijven met...	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012	2012 t.o.v. 2001
Alle beroepsmatige bedrijven	2,02	1,80	1,84	1,92	2,14	2,23	2,28	2,38	2,49	2,60	2,70	2,17	+7,3%
Bedrijven met...													
Runderen	3,23	2,88	2,95	3,11	3,47	3,60	3,70	3,85	4,04	4,25	4,26	3,07	-4,8%
Varkens	1,88	1,78	1,77	1,76	1,91	1,96	1,97	1,96	2,07	2,03	2,01	1,66	-11,8%
100 kippen of meer	1,55	1,30	1,16	1,27	1,52	1,59	1,55	1,42	1,53	1,59	1,58	1,35	-12,7%

Tabel 12. Gemiddelde oppervlakte permanent grasland per bedrijf (ha) bij bedrijven met bepaalde diersoorten, Vlaanderen, 2001-2012

Bedrijven met...	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012	2012 t.o.v. 2001
Alle beroepsmatige bedrijven	5,88	6,30	6,48	6,49	6,38	6,44	6,60	6,70	6,86	7,04	7,30	9,02	+53,3
Bedrijven met...													
Runderen	9,30	10,05	10,29	10,38	10,20	10,33	10,62	10,82	11,12	11,47	11,50	14,22	+52,9%
Varkens	5,38	5,67	5,90	5,77	5,62	5,59	5,66	5,53	5,41	5,46	5,33	6,64	+23,3%
100 kippen of meer	3,58	3,99	3,99	4,19	3,94	3,93	4,04	4,05	3,99	4,19	4,14	4,95	+38,1%

Tabel 13. Gemiddeld aantal grootvee-eenheden per bedrijf volgens aanwezigheid van teelten of dieren, Vlaanderen, 2001-2012

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012	2012 t.o.v. 2001
Alle beroepsmatige bedrijven	109,17	110,26	109,02	111,14	112,95	114,46	117,84	121,02	125,67	131,5	140,89	144,21	+32,1%
Bedrijven met...													
Runderen	108,51	108,95	108,71	110	111,12	112,43	115,34	116,85	119,82	125,13	125,13	126,98	+17,0%
Varkens	234,78	241,79	247,02	256,02	264,07	270,95	281,34	296,30	314,40	331,75	350,70	367,26	+56,4%
100 kippen of meer	299,94	304,28	315,80	310,75	315,75	329,63	338,49	341,81	362,84	368,51	406,14	417,58	+39,2%

Tabel 14. Veedichtheid (GVE per ha) volgens aanwezigheid van teelten of dieren, Vlaanderen, 2001-2012

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012	2012 t.o.v. 2001
Alle beroepsmatige bedrijven	5,00	4,87	4,68	4,63	4,59	4,53	4,50	4,46	4,50	4,59	4,70	4,63	-7,5%
Bedrijven met...													
Runderen	3,86	3,74	3,63	3,58	3,54	3,49	3,45	3,39	3,38	3,44	3,45	3,35	-13,2%
Varkens	10,94	10,76	10,62	10,73	10,88	10,94	11,02	11,41	11,86	12,31	13,35	13,33	+21,9%
100 kippen of meer	20,60	19,78	20,68	19,39	19,36	19,22	19,11	19,04	19,75	20,00	22,27	22,42	+8,8%

Tabel 15. Aantal familiale arbeidskrachten per bedrijf volgens aanwezigheid van teelten of dieren, Vlaanderen, 2001-2012

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012	2012 t.o.v. 2001
Alle beroepsmatige bedrijven	1,35	1,37	1,36	1,36	1,35	1,35	1,34	1,33	1,31	1,29	1,24	1,23	-8,9%
Bedrijven met...													
Akkerbouwgewassen	1,41	1,42	1,42	1,42	1,42	1,41	1,41	1,40	1,39	1,36	1,31	1,31	-7,1%
Tuinbouwgewassen	1,46	1,48	1,48	1,48	1,47	1,46	1,44	1,44	1,42	1,39	1,33	1,29	-11,6%
Runderen	1,40	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42	1,41	1,40	1,38	1,35	1,35	-3,6%
Varkens	1,42	1,44	1,44	1,45	1,44	1,43	1,42	1,41	1,39	1,36	1,31	1,29	-9,2%
100 kippen of meer	1,29	1,31	1,30	1,30	1,30	1,28	1,29	1,28	1,25	1,22	1,13	1,13	-12,4%

Tabel 16. Aantal voltijdse arbeidskrachten (incl. loonwerk en seizoensarbeid) per bedrijf volgens aanwezigheid van teelten of dieren, Vlaanderen, 2001-2012

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012	2012 t.o.v. 2001
Alle beroepsmatige bedrijven	1,72	1,77	1,78	1,82	1,82	1,81	1,83	1,87	1,87	1,92	1,89	1,96	+14,0%
Bedrijven met...													
Akkerbouwgewassen	1,55	1,57	1,58	1,58	1,58	1,59	1,59	1,62	1,62	1,63	1,62	1,65	+6,5%
Tuinbouwgewassen	2,20	2,27	2,3	2,38	2,42	2,39	2,45	2,54	2,57	2,71	2,83	2,88	+30,9%
Runderen	1,48	1,51	1,51	1,52	1,52	1,53	1,53	1,53	1,53	1,53	1,52	1,53	+3,4%
Varkens	1,54	1,58	1,59	1,6	1,59	1,59	1,6	1,62	1,63	1,63	1,60	1,61	+4,5%
100 kippen of meer	1,56	1,62	1,64	1,62	1,61	1,62	1,61	1,68	1,67	1,65	1,61	1,67	+7,1%

Tabel 17. Arbeidsintensiteit (VAK per ha) volgens aanwezigheid van teelten of dieren, Vlaanderen, 2001-2012

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012	2012 t.o.v. 2001
Alle beroepsmatige bedrijven	0,08	0,08	0,08	0,08	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07	0,06	0,06	-20,3%
Bedrijven met...													
Akkerbouwgewassen	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,04	-18,5%
Tuinbouwgewassen	0,13	0,13	0,13	0,13	0,13	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	0,11	0,11	-18,0%
Runderen	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	-24,5%
Varkens	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	-18,1%
100 kippen of meer	0,11	0,11	0,11	0,10	0,10	0,09	0,09	0,09	0,09	0,09	0,09	0,09	-15,9%

Tabel 18. Gemiddelde SO per bedrijf (euro) volgens aanwezigheid van teelten of dieren, Vlaanderen, 2001-2012

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012	2012 t.o.v. 2001
Alle beroepsmatige bedrijven	201.396	205.074	206.857	211.280	214.927	219.358	225.969	231.167	239.505	250.387	260.831	264.791	+31,5%
Bedrijven met...													
Akkerbouwgewassen	199.725	201.666	202.594	207.613	209.112	213.112	220.672	224.723	232.525	243.000	247.095	246.463	+23,4%
Tuinbouwgewassen	221.130	226.660	232.148	238.979	244.122	251.675	259.402	266.220	278.565	292.486	330.197	332.031	+50,2%
Runderen	171.424	173.577	174.760	177.132	179.399	182.187	186.579	187.968	193.474	201.023	200.389	203.338	+18,6%
Varkens	298.847	307.312	314.690	324.320	332.587	342.586	354.917	368.426	391.018	410.866	428.785	446.252	+49,3%
100 kippen of meer	292.588	297.779	304.232	301.896	306.489	321.473	330.860	332.660	352.111	357.556	386.242	396.152	+35,4%

Tabel 19. SO per VAK volgens aanwezigheid van teelten of dieren, Vlaanderen, 2001-2012

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012	2012 t.o.v. 2001
Alle beroepsmatige bedrijven	117.158	115.865	115.890	116.358	118.252	121.043	123.656	123.738	127.761	130.511	138.051	134.860	+15,1%
Bedrijven met...													
Akkerbouwgewassen	128.530	128.108	128.279	131.230	132.434	133.667	138.587	139.122	143.316	149.052	152.140	149.145	+16,0%
Tuinbouwgewassen	100.405	99.911	101.119	100.424	100.909	105.151	106.019	104.725	108.452	107.882	116.592	115.460	+15,0%
Runderen	116.194	114.834	115.706	116.716	117.951	119.450	122.064	122.686	126.227	131.091	131.777	132.546	+14,1%
Varkens	194.051	194.827	198.448	203.302	208.610	214.822	221.161	227.635	240.055	252.120	267.592	276.807	+42,6%
100 kippen of meer	187.165	183.731	185.814	186.333	190.346	198.660	204.891	197.663	210.741	216.572	239.535	236.569	+26,4%

Tabel 20. SO per ha volgens aanwezigheid van teelten of dieren, Vlaanderen, 2001-2012

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012	2012 t.o.v. 2001
Alle beroepsmatige bedrijven	9.229	9.065	8.872	8.803	8.741	8.687	8.624	8.520	8.583	8.731	8.710	8.496	-7,9%
Bedrijven met...													
Akkerbouwgewassen	6.938	6.861	6.703	6.663	6.586	6.569	6.551	6.490	6.542	6.670	6.824	6.607	-4,8%
Tuinbouwgewassen	12.892	12.816	12.792	12.683	12.686	12.515	12.521	12.443	12.517	12.565	12.664	12.172	-5,6%
Runderen	6.105	5.955	5.842	5.761	5.712	5.662	5.587	5.447	5.453	5.519	5.529	5.363	-12,2%
Varkens	13.921	13.681	13.535	13.588	13.702	13.831	13.901	14.193	14.751	15.244	16.326	16.203	+16,4%
100 kippen of meer	20.094	19.360	19.922	18.837	18.794	18.744	18.676	18.530	19.169	19.402	21.177	21.269	+5,8%